

ANDRZEJ BRONICKI, SŁAWOMIR KADROW

OSADA NEOLITYCZNA W MAJDANIE NOWYM, WOJ. CHEŁM

Stanowisko nr 1 w Majdanie Nowym, gm. Wojsławice, woj. chełmskie (50° 54' 00" N, 23° 35' 30" E), znajduje się na krawędzi wysoczyzny wznoszącej się nad doliną bezimiennego cieką – dopływu Wojsławki (ryc. 1). Zajmuje ono nie mniej niż 2 ha powierzchni. Stanowisko jest silnie eksponowane topograficznie i leży około 35 m nad dnem doliny (ryc. 2). Charakteryzuje się naturalną obronnością i stanowi typowy przykład lokalizacji osad kultury pucharów lejkowatych (dalej KPL) na wyżynach lessowych¹. Działy Grabowieckie – region², na którym zlokalizowane jest stanowisko – to pokryty lessem garb kredowy. Liczne dolinki i wąwozy tworzą urozmaicony zespół form o wysokościach względnych do 100 m. Cały teren pokryty jest glebami typu bieliec wytworzonymi z lessów i z utworów lessowatych.

Zasięg osady KPL (199 m na osi N–S i 200 m na osi E–W) wymuszony został niemal dookoła stromizną stoku silnie eksponowanego cypla. Odkrycie osady neolitycznej nastąpiło przypadkowo w wyniku wykopalisk prowadzonych przy badaniu reliktyw grodziska wczesnośredniowiecznego. Badaniami tymi w latach 1977 i 1978 kierowała mgr U. Ruskowska z Muzeum Okręgowego w Chełmie. Wykopy zostały rozplanowane w celu rozpoznania urządzeń fortyfikacyjno-obronnych. Realizacja tak postawionego zadania spowodowała rezygnację z orientowania wykopów zgodnie z kierunkami geograficznymi. Na plan sytuacyjno-wysokościowy stanowiska (ryc. 2) nie naniesiono pozostałości podwójnego pierścienia wałów i fos ze względu na ich znaczną deniwelację i ograniczenie się autorów do opracowania źródeł neolitycznych i wczesnobrązowych³.

Warstwa kulturowa rozłożona równomiernie na terenie całego stanowiska sięga do głębokości 40–50 cm. Tylko w części zachodniej jest nieco płytsza (w wykopie nr XI do głębokości 30 cm), co spowodowane zostało procesami erozji stokowej.

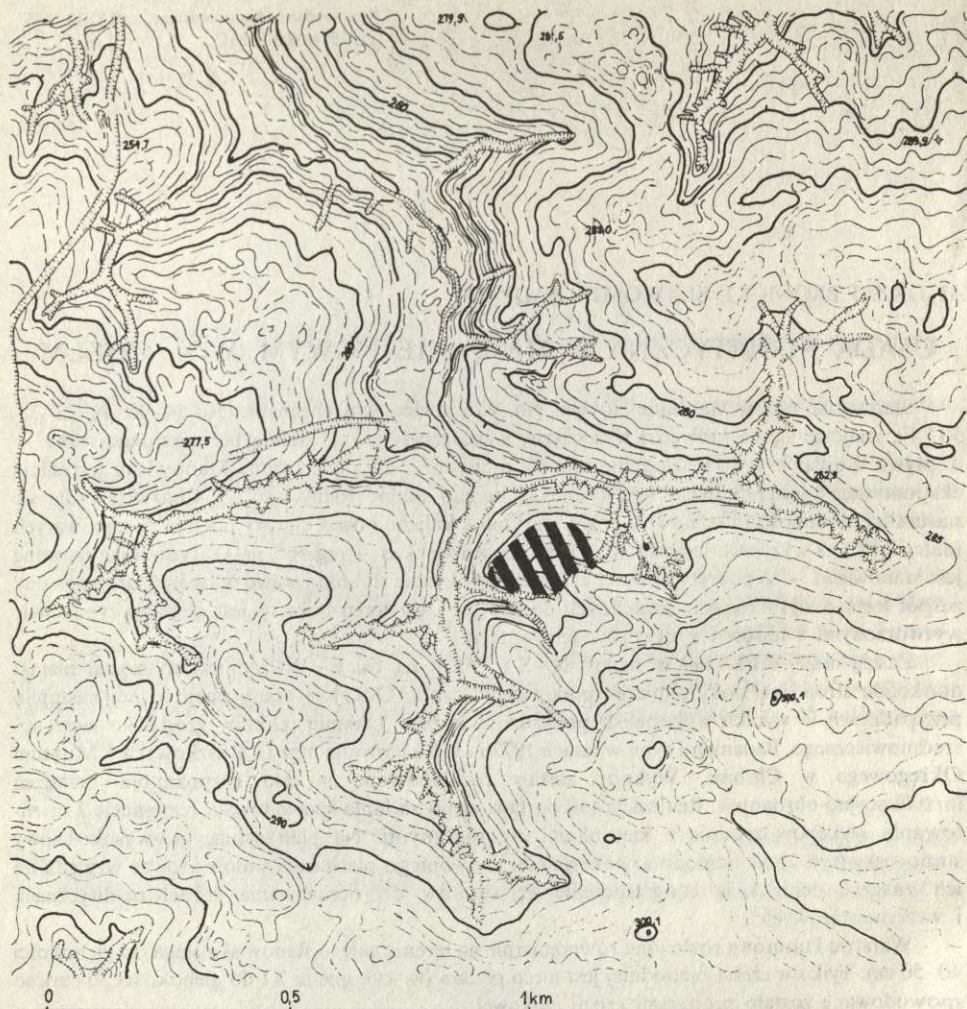
Obiekt nr 1 (ryc. 3), o wymiarach 220 × 330 cm i o głębokości 160 cm liczonej od powierzchni gruntu, zarysował się na głębokości 60 cm. W planie przedstawia on prostokąt o zaokrąglonych narożnikach. W profilu przybiera on kształt w przybliżeniu misowaty. Na wypełnisko składa się brunatnoczarna treść z dużą ilością węgla drzewnych, przetykana wkładkami rdzawobrunatnego lessu.

Obiekt nr 3 o wymiarach 240 ? × 280 cm i głębokości 120 cm zaobserwowano na głębokości 40 cm. Sądząc po całkowicie wyeksplorowanej części zachodniej, miał on kształt prostokątny lub lekko trapezowaty (ryc. 4). W profilu wyróżnia się on płaskim dnem i regularnym czworokątnym zarysem. Wypełnisko jest jednorodne, brunatnoczarne z węglami drzewnymi. Podane wymiary i kształt są przybliżone ze względu na trudną czytelność obiektu w kontekście glebowym i częściową jego eksplorację.

¹ J. Kruk, *Studia osadnicze nad neolitem wyżyn lessowych*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1973, s. 99.

² J. Kondracki, *Geografia fizyczna Polski*, Warszawa 1978, s. 353.

³ Problematyka wczesnośredniowieczna stanie się przedmiotem odrębnego opracowania przygotowywanego przez U. Ruskowską.

Ryc. 1. Majdan Nowy. Położenie stanowiska nr 1

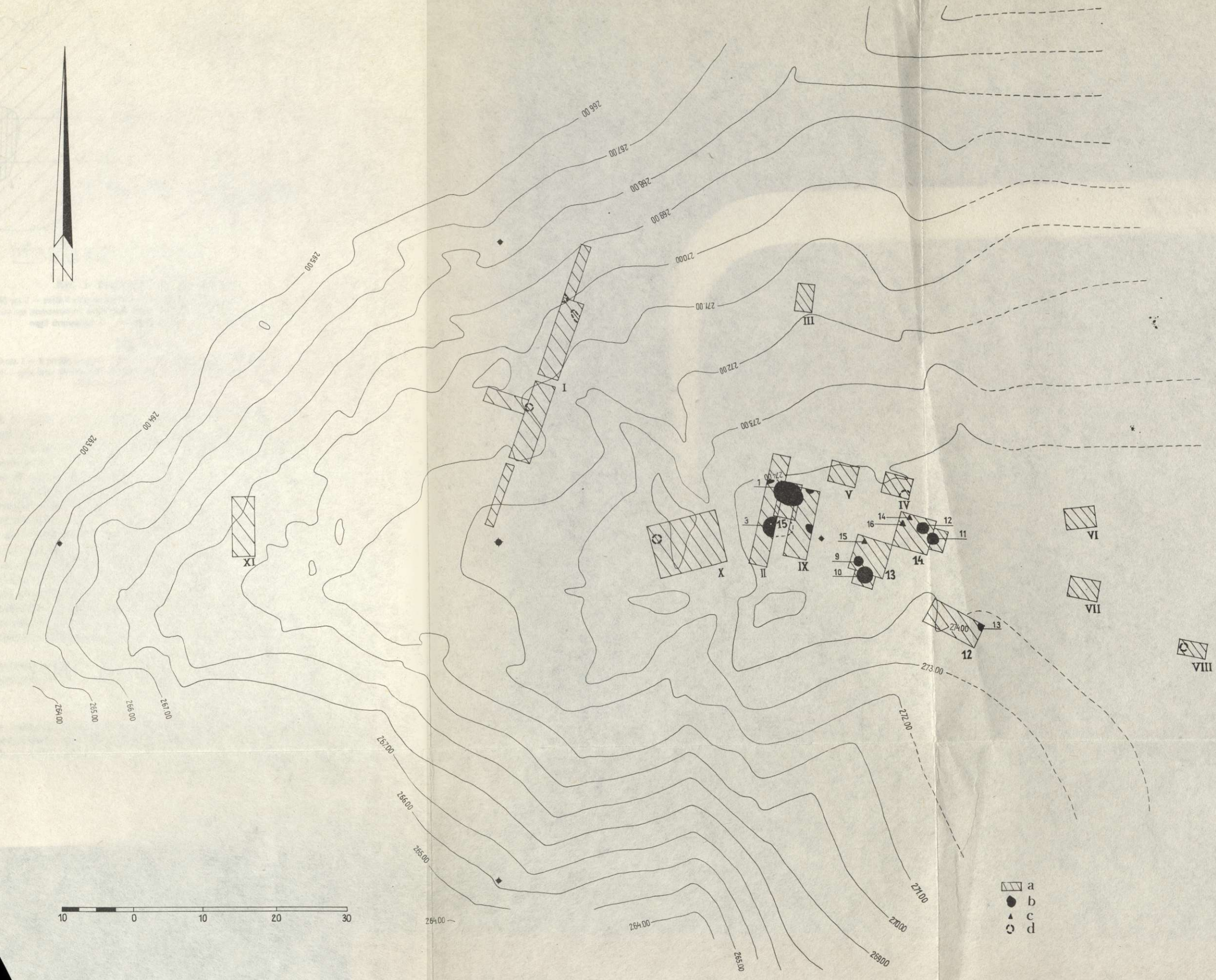
Location of site no 1

Obiekt nr 9 (ryc. 5), o wymiarach 80×90 cm i głębokości 80 cm, zarysował się na głębokości 30 cm. Jest to okrągła jama o półkolistym dnie. Wypełnisko stanowi szary less przyciemniony rozmytymi węglami drzewnymi. Sporadycznie natrafiano na silnie rozdrobnione i przepalone kości.

Obiekt nr 10 (ryc. 6) o wymiarach 115×135 cm i głębokości 90 cm zarysował się na głębokości 50 cm. W planie zbliżony jest do okręgu, a w profilu jest lekko trapezowaty. Na wypełnisko złożyła się intensywnie czarna ziemia z dużą ilością polepy, węgla drzewnych. W części przydennej zmieszana została z warstwami jaśniejszego lessu (stożek nasypowy).

Obiekt nr 14 to skupisko ceramiki. Na głębokości 30–45 cm w warstwie przejściowej między poziomami wymywania i wmywania odkryto nagromadzenie licznych fragmentów ceramiki, które nie tworzyły zorganizowanego układu.

Obiekt nr 15 (skupisko ceramiki) wystąpił w warstwie wymywania na głębokości 20–30 cm.

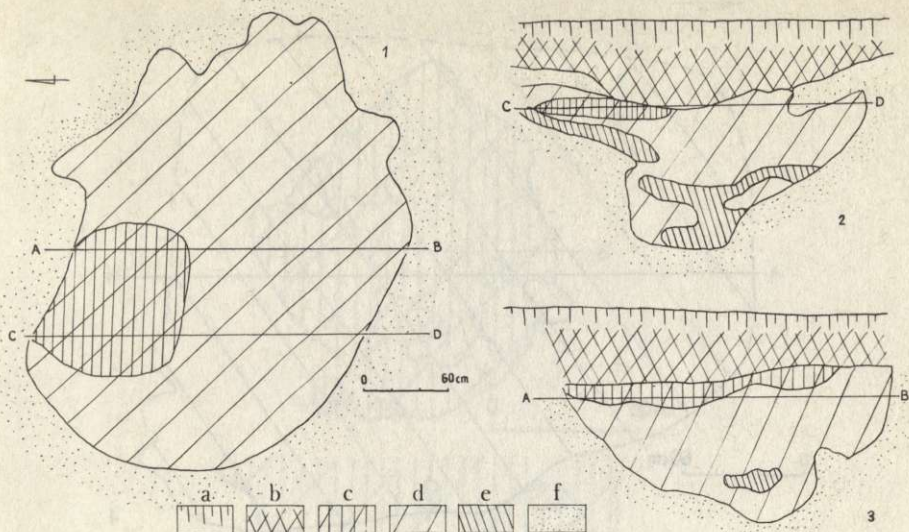

Ryc. 2. Majdan Nowy. Plan wysokościowy stanowiska nr 1:

I-XI wykopy z lat 1977-1978, 12-15 wykopy z 1985 r. a - wykopy; b - jamy; c - skupiska ceramiki; d - obiekty domniemane

Altitude plan of site no 1:

I-XI excavation trenches of 1977-1978; 12-15 - excavation trenches of 1985. Key: a - trenches; b - pits; c - concentrations of pottery; d - hypothetical features

Ryc. 3. Majdan Nowy. Obiekt nr 1

1 – plan na głębokości 60 cm, 2 – profil E cięty na osi CD, 3 – profil E cięty na osi AB: a – humus; b – jasnobrunatny, lekko zaciemniony less; c – szary less przyciemniony rozmytymi węglkami drzewnymi; d – brunatnoczarne wypełnisko z dużą ilością węgla drzewnych; e – rdzawobrunatny less; f – less calcowy

Feature no 1

1 – plan at a depth of 60 cm, 2 – E profile along the CD axis, 3 – E profile along the AB axis. Key: a – humus; b – light brown slightly darkened loess; c – grey loess darkened by washed charcoal; d – brown-black fill with large amount of charcoal; e – reddish-brown loess; f – primary loess

Obiekt nr 16 (skupisko ceramiki). Na głębokości 20–30 cm natrafiono na niewielkiej przestrzeni na liczne skorupy naczyń o jednolitym obliczu technologicznym.

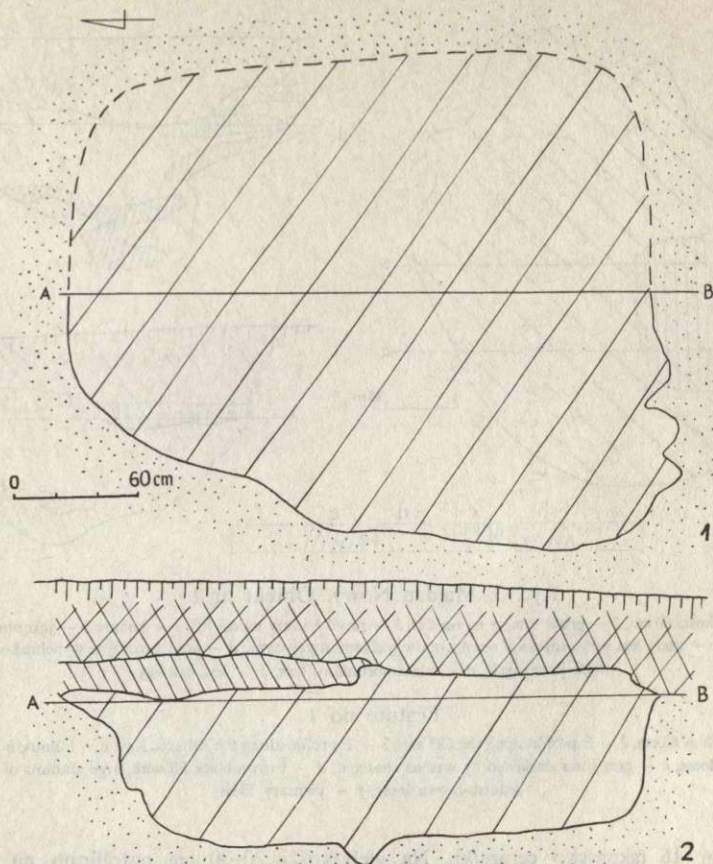
Obiekty nr 11 i 12 swoją wielkością i kształtem oraz charakterem wypełniska nawiązują do obiektu nr 9. Zarysowały się na głębokości 50 cm. Częściowo odsłonięty obiekt nr 13 odbiegał od pozostałych tym, że nie zawierał materiału kulturowego ani węgla drzewnych, a jego wypełnisko odróżniało się od calca tylko nieznacznym zaciemnieniem.

Zagadkowo przedstawiają się obiekty nr 2, 4, 5, przebadane tylko częściowo. Pierwszy z nich w ogóle nie zawierał materiału zabytkowego a pozostałe bardzo nieliczne. W wykopach I, IV, VIII i X należy liczyć się z występowaniem dalszych obiektów⁴. Nie zostały one jednak wyraźnie uchwycone z powodu znacznego przekształcenia poważnej części stanowiska w okresie wczesnego średniowiecza. O ich obecności świadczą koncentracje zabytków na głębokościach większych niż zaleganie warstwy kulturowej oraz obserwowane w profilach zaciemnienia. Przybliżone lokalizacje tych domniemyanych obiektów jamowych przedstawione są na ryc. 2.

Badania weryfikacyjne przeprowadzone przez autorów sprawozdania w 1985 r. potwierdziły znaczne przekształcenia neolitycznej warstwy kulturowej i dewastację obiektów nieruchomych przez późniejsze nawarstwienia (minimalne wczesnobrązowe i przede wszystkim wczesnośredniowieczne).

Materiał zabytkowy składa się z 11 zespołów z 8 jam i 3 skupisk ceramiki. Najliczniejsza jednak grupa zabytków pochodzi z warstwy kulturowej. Łącznie zbiór zawiera 3201 fragmentów

⁴ Nieciągłość numeracji obiektów nieruchomych (brak nr 6–8) spowodowana jest niemożliwością jednoznacznego określenia liczby obiektów domniemyanych, odkrytych w czasie dwóch pierwszych sezonów badawczych.

Ryc. 4. Majdan Nowy. Obiekt nr 3

1 — plan na głębokości 60 cm; 2 — profil E cięty na osi AB

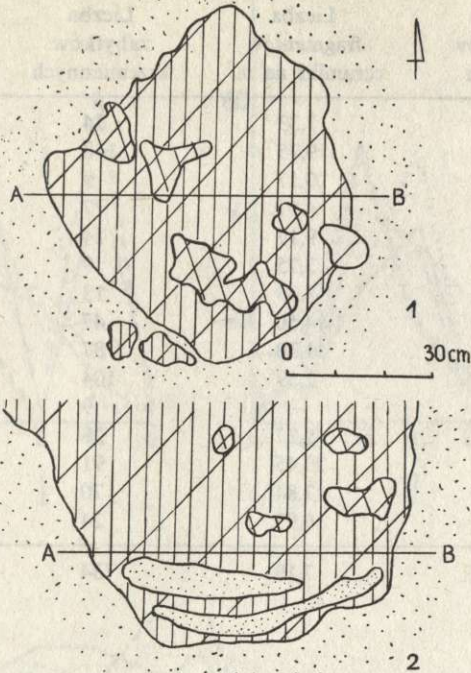
Feature no 3

1 — plan at a depth of 60 cm; 2 — E profile along the AB axis

ceramiki, 734 zabytków krzemiennych, 13 kamiennych rozcieraczy żarnowych (?) i 1 drobny fragment topora kamiennego. Ze stanowiska praktycznie nie pozyskano materiału kostnego ani makroszczątków roślinnych. Największy zespół pochodzi obiektu nr 1 i liczy 365 zabytków. Dla porównania podajemy, że w obiekcie nr 5 znaleziono tylko 5 zabytków. Liczbę zabytków pozyskanych z poszczególnych wykopów przedstawia tabela 1.

CERAMIKA

W zbiorze materiału ceramicznego (tab. 2) najliczniej występują drobne fragmenty niezdobione, nie pozwalające na odtworzenie kształtów naczyń, z których pochodzą. Tradycyjne postępowanie badawcze rezygnuje praktycznie z wykorzystania tej grupy zabytków w procesie analitycznym. W dążeniu do poszerzenia podstawy wnioskowania zastosowano metodę „datowania technologicznego”. Uzupełnia ona wydatnie wyniki uzyskane z analiz kształtów i zdobnictwa ceramiki naczyniowej. Kierunek „technologiczny”, sprawdzony z powodzeniem w warunkach stanowisk

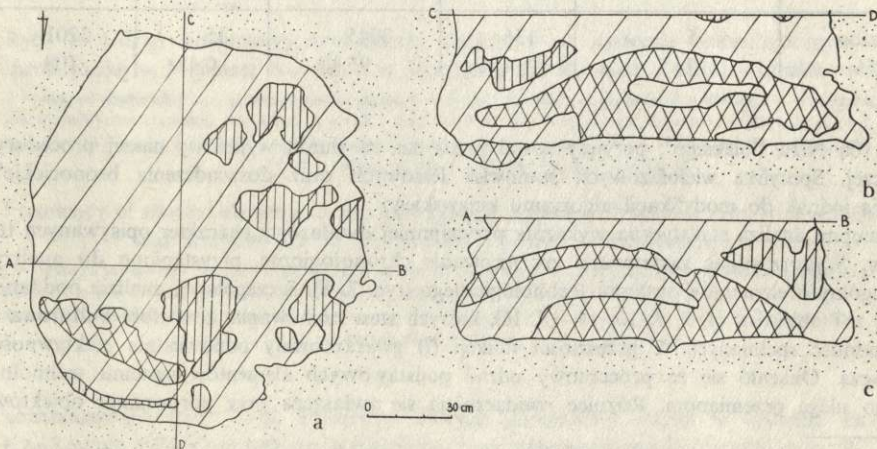

Ryc. 5. Majdan Nowy. Obiekt nr 9

1 – plan na głębokości 30 cm; 2 – profil S cięty na osi AB

Feature no 9

1 – plan at a depth of 30 cm; S profile along the AB axis

Ryc. 6. Majdan Nowy. Obiekt nr 10

a – plan na głębokości 50 cm; b – profil składany, cięty wzdłuż osi CD; c – profil składany, cięty wzdłuż osi AB

Feature no 10

1 – plan at a depth of 50 cm; 2 – composite profile along the CD axis; 3 – composite profile along the AB axis

Tabela 1. Neolityczny materiał zabytkowy z osady w Majdanie Nowym

Wykop	Liczba fragmentów ceramiki	Liczba fragmentów ceramiki na m ²	Liczba zabytków krzemiennych	Liczba zabytków krzemiennych na m ²
I	146	1,33	74	0,67
II	448	9,75	148	3,85
III	2	0,17	9	1,12
IV	55	4,57	7	0,58
V	110	9,17	14	1,17
VI	45	3,75	9	0,75
VII	100	8,33	13	1,08
VIII	87	14,50	47	7,83
IX	340	11,30	87	2,90
X	207	2,59	104	1,30
XI	—	—	9	0,37
12	220	9,17	28	1,16
13	634	20,45	91	2,96
14	553	17,84	70	2,26
15	254	16,93	24	1,60
Suma	3201	7,19	734	1,65

Tabela 2. Podstawowe proporcje w materiale ceramicznym osady neolitycznej w Majdanie Nowym

Materiał ceramiczny	Ceramika naczyniowa			Przędliki	Razem
	formy całe i odtworzone	ułamki bez rekonstrukcji form			
		zdobione	bez zdobień		
liczba	5	136	3045	15	3201
%	0,15	4,21	95,19	0,45	100

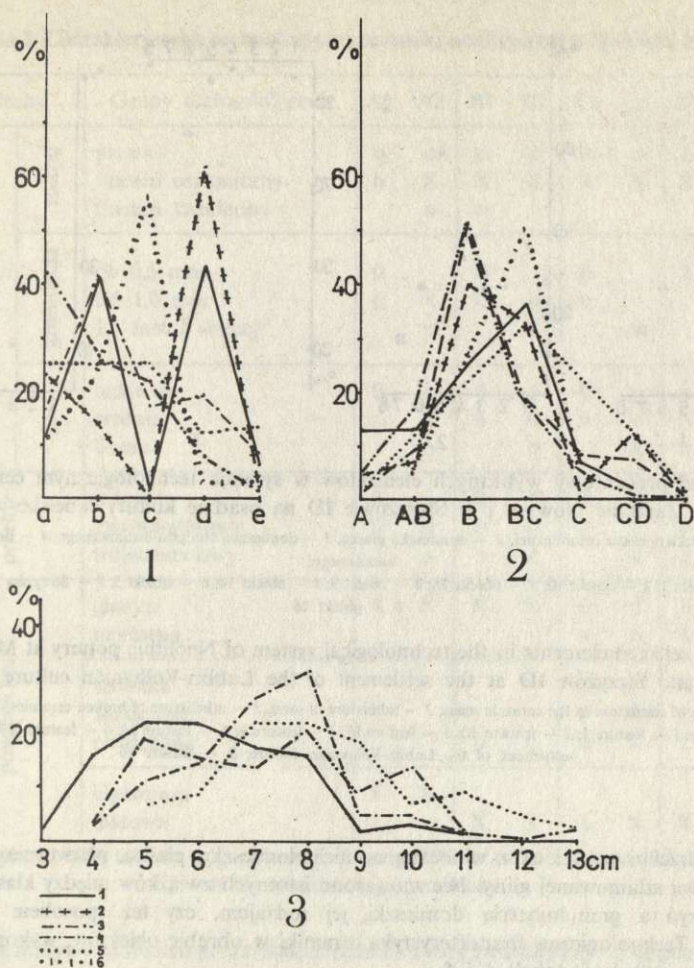
osadowych Niżu Polskiego⁵, przyjęty został przez nas za punkt wyjściowy naszej procedury badawczej. Specyfika wielofazowych stanowisk lessowych oraz doświadczenia bronocickie⁶ składają jednak do modyfikacji algorytmu kujawskiego⁷.

Wstępna analiza stylistyczna wykazała przynajmniej dwufazowy charakter opisywanych tu zbiorów. Wykorzystując zarysowane zróżnicowanie chronologiczne, przystąpiono do analizy poszczególnych elementów systemu technologicznego (ryc. 7, 8). Szczegółowej analizie poddano zabytki z 7 obiektów (1, 3, 9, 10, 14, 15, 16), których stan zachowania, zawartość kulturowa i różnorodność spełnianych w przeszłości funkcji (?) gwarantowały odpowiednią efektywność poznawczą. Okazało się że procentowy udział podstawowych elementów systemu technologicznego ulega przemianom. Różnice uwidaczniają się zwłaszcza przy porównaniu obiektów

⁵ L. Czerniak, A. Koško, *Zagadnienie efektywności poznawczej analizy chronologicznej ceramiki na podstawie cech technologicznych*, APolski, t. 25, z. 2; 1980, s. 247-279.

⁶ J. Kruk, S. Milisauskas, *Chronologia absolutna osadnictwa neolitycznego z Bronocic, woj. kieleckie*, APolski, t. 28, z. 2; 1983, s. 278.

⁷ Por. Czerniak, Koško, *op. cit.*

Ryc. 7. Udział procentowy wybranych elementów w systemie technologicznym ceramiki neolitycznej w Majdanie Nowym i w Strzyżowie ID na osadzie kultury lubelsko-wołyńskiej

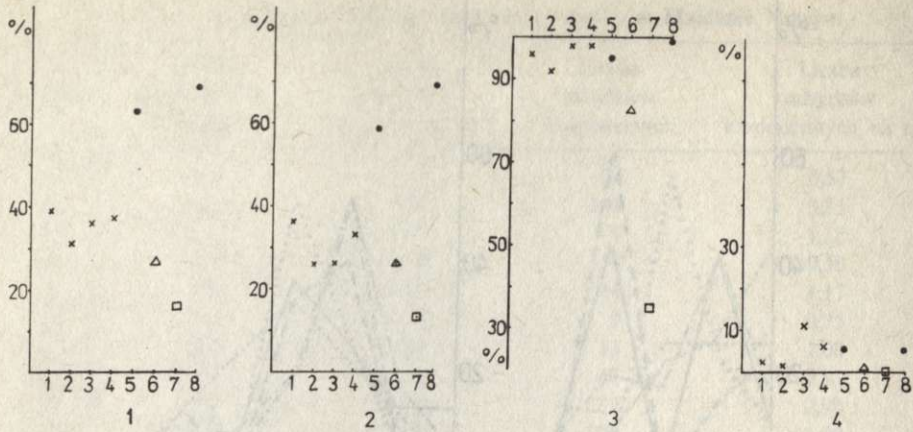
1 – rodzaje powierzchni: a – powierzchnia mączysta; b – równa, matowa; c – szorstka; d – gładka; e – zniszczona; 2 – klasy granulometryczne cząstek domieszki: A = 0-0,3 mm, B = 0-0,3 mm > 0,3-1 mm, C = 0-0,3 = 0,3-1, D = 0,3-1 mm = 1-3 mm, E = 0,3-1 mm < 1-3 mm; 3 – wykres grubości ścianek naczyń: 1 – obiekt nr 3; 2 – Strzyżów ID osada KL-W; 3 – obiekt 1; 4 – obiekt nr 10; 5 – obiekt 14; 6 – obiekt 16

Frequency of selected elements in the technological system of Neolithic pottery at Majdan Nowy and Strzyżów ID at the settlement of the Lublin-Volhynian culture

1 – types of surface: a – soft; b – even, dul; c – coarse; d – smooth; e – damaged; 2 – granulometric categories of admixture particles: A = 0-0.3 mm, B = 0-0.3 > 0.3-1 mm, C = 0-0.3 = 0.3-1, D = 0.3-1 mm = 1-3 mm, E = 0.3-1 mm < 1-3 mm; 3 – diagram showing thickness of vessel walls: 1 – feature 3; 2 – Strzyżów ID settlement of the Lublin-Volhynian culture; 3 – feature 1; 4 – feature 10; 5 – feature 14; 6 – feature 16

różnofazowych (ryc. 7, 8). Elementy, których procentowy udział w systemie zmienia się („zachowuje się”), posłużyły do wydzielenia grup technologicznych ceramiki (tab. 3).

Grupy te oczywiście nie wyczerpują charakterystyki technologii ceramiki, pomijają bowiem część cech wspólnych dla całego zbioru. Istotnym rysem ceramiki z Majdanu Nowego jest jej znaczne rozdrobnienie, stosunkowo słaby wypał, duży procent powierzchni zniszczonych częściowo i całkowicie. Wydaje się, że powierzchnie obecnie opisywane jako silnie mączyste, zniszczone,

Ryc. 8. Udział procentowy wybranych elementów w sytemie technologicznym ceramiki neolitycznej w Majdanie Nowym i w Strzyżowie ID na osadzie kultury lubelsko-wołyńskiej

1 – liczna domieszka w masie ceramicznej, 2 – domieszka piasku, 3 – domieszka tłucznia ceramicznego, 4 – domieszka tłucznia kamiennego;

Legenda: 1 – obiekt 1; 2 – obiekt 10; 3 – obiekt 15; 4 – obiekt 9; 5 – obiekt 14; 6 – obiekt 3; 7 – Strzyżów ID osada KL-W; 8 – obiekt 16

Frequency of selected elements in the technological system of Neolithic pottery at Majdan Nowy and Strzyżów ID at the settlement of the Lublin-Volhynian culture

1 – large amount of admixture in the ceramic mass, 2 – admixture of sand, 3 – admixture of broken ceramics, 4 – admixture of broken stone, Key: 1 – feature 1; 2 – feature 10; 3 – feature 15; 4 – feature 9; 5 – feature 14; 6 – feature 3; 7 – Strzyżów ID, settlement of the Lublin-Volhynian culture; 8 – feature 16

i część powierzchni szorstkich z widoczną na nich domieszką piasku, pierwotnie pokryte były cienką warstwą szlamowanej gliny. Nie zauważono istotnych związków między klasami grubości ścianek naczyń a granulometrią domieszki, jej rodzajem, czy też sposobem wykończenia powierzchni. Technologiczna charakterystyka ceramiki w obrębie obiektów, wykopów i warstw przedstawiona została w tabeli 4 i 5.

Zdobione ułamki naczyń stanowią bardzo małą część materiału ceramicznego (4,21%). Obraz zdobnictwa ceramiki KPL ze stanowiska 1 w Majdanie Nowym w ujęciu jakościowym i ilościowym przedstawiają tabele 6 i 7⁸. Obraz ten należy uzupełnić o parę uwag. Stosowano kilka rodzajów stempli do odciskania słupków. Były to stemple długie i szerokie odciskane w dużych odstępach (np. ryc. 9:1, 10:12) lub długie i wąskie (np. ryc. 11:7, 15:22). Jeszcze inne pozostawiały odciski wąskie, regularne i głębokie (np. ryc. 10:2, 6, 13:9). Małe dołki odciskano zwykle wielokątnymi stemplami lub kolcami (np. ryc. 20:2), duże natomiast odciskane były prawdopodobnie palcami. Kryzy flasz traktujemy jako element zdobniczy (listwa plastyczna pozioma pod wylewem). Musimy również wspomnieć, że niektóre identyfikacje falistych listw plastycznych mogą budzić zastrzeżenia (np. ryc. 11:8 i 21:2). Podobne uwagi odnoszą się do karbowanych i szczypanych listw.

Na osadzie tej wystąpiła też stosunkowo nielicznie ceramika należąca do cyklu lendzielsko-polgarskiego (dalej CL-P). Wyróżnia się ona nakłuciami układającymi się w wiszące trójkąty (ryc. 9:10), guzkami plastycznymi ustawionymi w poziomych rzędach (ryc. 16:11, 17:3, 4, 8), krawędziami wylewów modelowanymi odciskami palcowymi (ryc. 20:10), odciskami paznokciowymi na krawędzi wylewu (ryc. 13:6).

⁸ A. Kośko, A. Prinke, *Sierakowo, woj. Bydgoszcz, stan. 8 – osada z fazy II (wczesnowiódrekiej) kultury pucharów lejkowatych*, FAP, t. 26: 1977, s. 19–21.

Tabela 3. Charakterystyka technologiczna ceramiki neolitycznej z Majdanu Nowego

Cechy		Grupy technologiczne	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2
domicszka	rodzaj	piasek	o	o	o	o	o	o	X	X
		tluczeń ceramiczny	o	X	X	X	X	X	0	o
		tluczeń kamienny		o	o					
domicszka	granulacja	do 0,5 mm	0		0		0		X	
		0,6–1,0 mm	o	X	0	o	0			0
		1,1 mm i więcej		o		X		X		X
domicszka	ilość	nieliczna	0	o	0	o	0		o	
		średnia		0	o	0	o	o	X	o
		liczna		o		o		X	o	X
przełom		jednolity	0	o	0	0	X	0	X	o
		dwuwarstwowy	0	0	0	0	o	0	o	X
		trójwarstwowy	o	o	o	o		o	o	o
powierzchnia	gładka	nierówna	X	X	X	X	0	0	X	X
							o	o	o	o
	szorstka								X	X
powierzchnia	zniszczona	powlekana			o	o	X	X	?	?
									?	?
powierzchnia	błyszcząca	matowa	X	X						
					X	X	X	X	X	X

X – ponad 60% udziału w grupie cech, 0 – do 50% udziału w grupie cech, o – do 10% udziału w grupie cech.

Jednolite motywy zdobnicze prezentuje ceramika kultury trzcinieckiej. Są to poziome, szerokie i gładkie pasma przedzielone jeszcze szerszymi pionowymi wgłębieniami (ryc. 26). Pionowe linie ryte na fragmencie brzuśca (ryc. 14:5) to być może ślad osadnictwa z I okresu epoki brązu.

Fragmenty umożliwiające odtworzenie kształtów naczyń i egzemplarze kompletne stanowią niewielką część ceramiki z Majdanu Nowego (tab. 2). Można jednakże na podstawie ok. 100 dalszych fragmentów naczyń (3,2%) pokusić się o próbę określenia typów naczyń, z których te fragmenty pochodzą. Wśród form CL-P wyróżniają się: czarka (ryc. 9:10), czerpak (ryc. 24:7), naczynie w kształcie połowy beczułki (ryc. 24:4), fragmenty naczyń o dwustożkowatym brzuścu (ryc. 24:3, 6) oraz naczynie w kształcie wycinka kuli (ryc. 20:10).

Dominującym typem naczyń w inwentarzu KPL jest puchar lejkowaty. Występuje on w licznych odmianach: puchar dużych rozmiarów z uszkami na przejściu brzuśca w szyjkę (ryc. 22:1), puchar z baniastym brzuścem i z krótką szyjką (ryc. 23:5), puchary z szyjkami prostymi (np. ryc. 24:5), lekko wypukłymi (np. ryc. 15:19), lub z szyjkami tulipanowato rozchylającymi się (np. ryc. 12:1). Możliwe, że część wypukłych szyjek należy łączyć z misami łukowatymi, a nie z pucharami (np. ryc. 15:18, 19:5, 20:3). W następnej kolejności występują fragmenty naczyń workowatych (np. ryc. 10:4, 11:11, 17:2, 5, 7), amfory (ryc. 9:7, 13:11) i naczynia amforowate (ryc. 13:5, 24:1), fragmenty flasz z kryzą (ryc. 13:2, 13, 16:5, 6, 7, 8). Dysponujemy też ułkami kubków z uchami *ansa lunata* (ryc. 20:2) i dzbanów? (ryc. 12:11). Znajdowano również fragmenty naczyń miniaturowych (ryc. 14:11, 19:19, 20:4).

Na podstawie tak zidentyfikowanych form naczyń, godząc się z licznymi zastrzeżeniami, możemy spróbować określić strukturę zespołu naczyń KPL w postaci następującej: 45% –

Tabela 4. Ceramika neolityczna z warstwy kulturowej w Majdanie Nowym

Wykop	I		II					IV			V				
	Liczba ułam- ków naczyni (1)	Liczba % (2)	0-20 cm		20-30 cm		40-60 cm	0-20 cm		20-40 cm		0-20 cm		20-40 cm	
			1	2	1	2	1	1	1	2	1	2	1	2	
A1	3	2,38	12	7,26	14	10,29	—	1	2	5,13	2	5,13	—		
A2	5	3,97	12	7,26	16	11,77	7	—	—	—	2	3,23	3	6,25	
B1	25	19,85	43	26,95	42	30,88	2	2	10	25,64	15	24,18	23	47,91	
B2	2	1,58	15	9,05	6	4,53	—	2	2	5,13	4	6,06	9	18,75	
C1	59	46,82	51	30,04	41	30,15	3	7	13	33,33	27	42,02	6	12,51	
C2	21	16,66	15	9,05	5	3,49	1	—	—	—	2	3,23	1	2,08	
D1	3	2,38	6	3,13	3	2,27	1	—	8	20,51	4	6,46	1	2,08	
D2	8	6,36	12	7,26	9	6,62	—	—	4	10,26	6	9,69	5	10,42	
Razem	126	100	166	100	136	100	14	12	39	100	62	100	48	100	

Wykop	IX					X		12		13			
	0-20 cm		20-40 cm		55-70 cm					0-20 cm		20-30 cm	
	1	2	1	2	1	1	2	1	2	1	2	1	2
A1	8	11,11	2	3,92	1	3	1,31	13	5,82	15	8,57	8	5,13
A2	4	5,56	2	3,92	—	4	1,75	6	2,68	10	5,71	5	3,20
B1	16	22,22	24	47,06	7	65	28,35	62	27,88	44	25,14	45	28,84
B2	15	20,83	13	25,50	2	50	21,81	3	1,34	4	2,29	2	1,28
C1	18	25,01	2	3,92	—	52	22,69	67	29,66	73	41,74	65	41,68
C2	6	8,33	6	11,76	1	39	17,02	14	6,26	3	1,71	3	1,92
D1	—	—	—	—	—	5	2,18	41	18,35	17	9,71	20	12,82
D2	5	6,94	2	3,92	—	11	4,89	18	8,01	9	5,13	8	5,13
Razem	72	100	51	100	11	229	100	224	100	175	100	156	100

VI			VII			VIII						
0-20 cm		20-40 cm	0-20 cm		20-40 cm		0-20 cm		20-40 cm		40-60 cm	
1	2	1	1	1	2	1	1	1	2			
3	7,89	1	—	12	12,50	—	1	3	5,88			
2	5,26	—	—	6	6,25	—	—	4	7,84			
9	23,69	—	5	24	25,00	1	12	24	47,06			
8	21,06	—	—	6	6,25	—	1	14	27,46			
5	13,15	3	6	14	14,58	2	2	2	3,92			
4	10,53	—	3	3	3,12	—	—	2	3,92			
4	10,53	2	3	15	15,62	—	2	1	1,96			
3	7,89	1	—	16	16,68	1	1	1	1,96			
38	100	7	17	96	100	4	19	51	100			

13			14								Razem
30-40 cm		40-50 cm	0-20 cm		20-30 cm		30-40 cm		40-45 cm		
1	2	1	1	2	1	2	1	2	1	2	
5	7,44	—	—	—	5	4,67	1	1,14	4	5,06	119
—	—	—	1	1,78	2	1,88	—	—	1	1,28	92
29	42,60	3	8	14,34	18	16,82	18	20,58	17	21,50	595
3	4,41	6	—	—	6	5,61	4	4,56	3	3,79	180
27	39,68	2	9	16,07	31	28,97	26	28,86	27	34,17	640
—	—	—	2	3,57	3	2,80	9	10,33	3	3,79	146
4	5,87	1	18	32,12	16	14,95	5	6,37	13	16,49	193
—	—	—	18	32,12	26	24,30	25	28,16	11	13,92	197
68	100	12	56	100	107	100	88	100	79	100	2162

Tabela 5. Ceramika neolityczna w wybranych zespołach z Majdanu Nowego

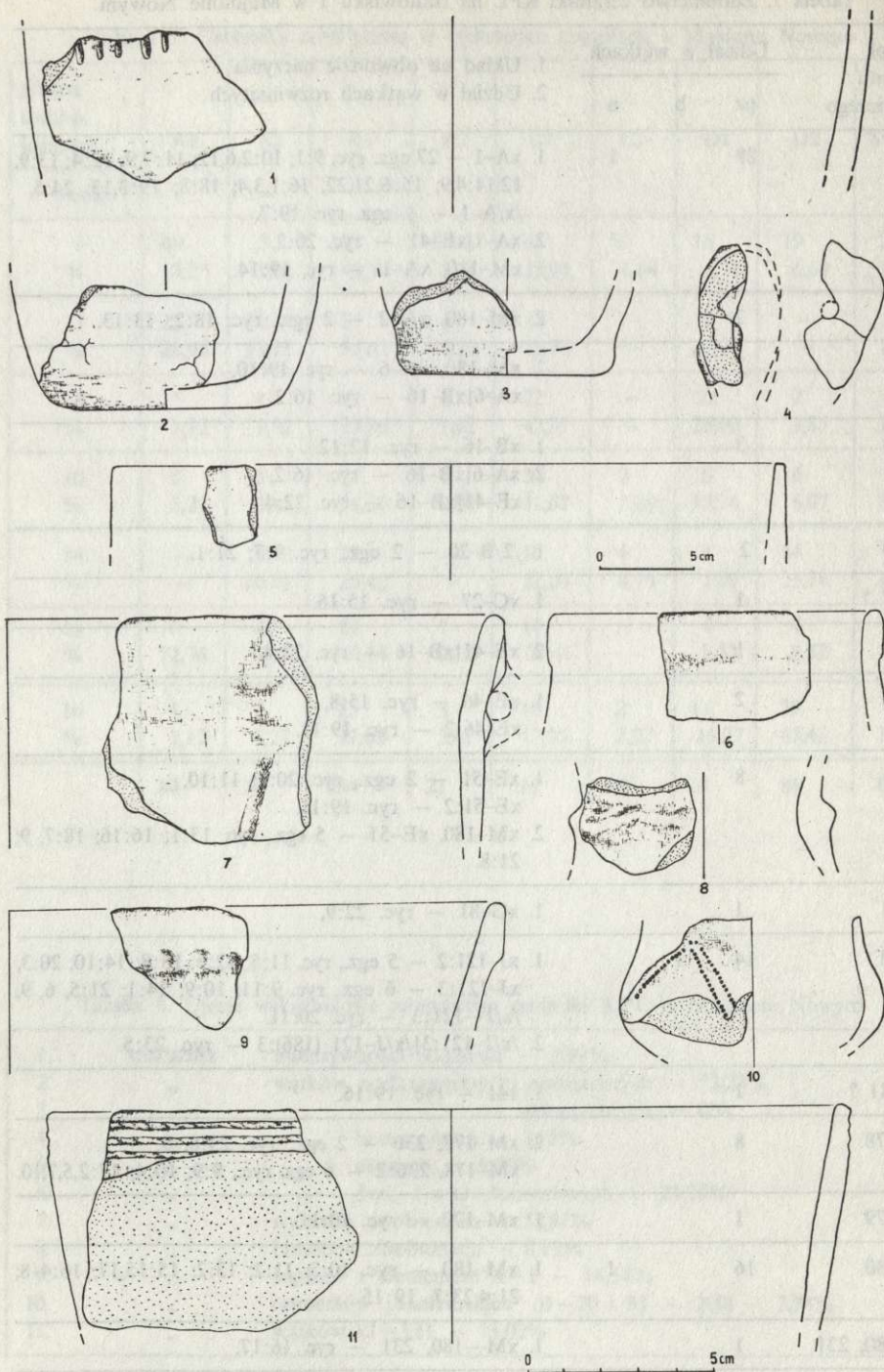
Grupa technologiczna	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2	Suma
obiekt									
1	49	5	121	11	44	11	16	19	276
%	17,75	1,81	43,84	4,14	15,94	4,14	5,74	6,64	100
3	22	10	27	4	12	—	1	—	76
%	28,95	13,16	35,53	5,26	15,78	—	1,32	—	100
9	1	1	12	1	22	—	13	2	52
%	1,92	1,92	23,08	1,92	42,31	—	25,00	3,85	100
10	5	3	25	1	39	2	15	6	96
%	5,21	3,13	26,06	1,04	41,67	2,08	15,74	6,07	100
14	—	6	15	—	19	4	1	14	59
%	—	10,17	25,42	—	32,20	6,78	1,69	23,74	100
15	6	2	19	1	11	—	4	4	47
%	12,76	4,23	40,44	2,12	23,41	—	8,52	8,52	100
16	1	2	15	3	15	2	11	39	88
%	1,13	2,27	17,05	3,41	17,05	2,27	11,37	45,45	100
	84	29	234	21	162	19	61	84	694

Tabela 6. Ujęcie wskaźnikowe zdobnictwa ceramiki KPL w Majdanie Nowym

1.	wskaźnik	intensywności zdobienia — 3,99%
2.	„	wątków podkrawędnych, zewnętrznych — 73,23%
3.	„	„ „ wewnętrznych — 0%
4.	„	„ brzuścowych — 3,15%
5.	„	„ usznych — 3,15%
6.	„	„ dwu- i wieloelementowych — 15,75%
7.	„	wylewów zdobionych — 52,81%
8.	„	brzuśców zdobionych — 0,13%
9.	„	wątków z elementem A-1 — 16,54%
10.	„	elementów „baalberskich” (B-20 i M — 200) — 3,94%
11.	„	wątków xJ-121 — 11,02%

Tabela 7. Zdobnictwo ceramiki KPL na stanowisku 1 w Majdanie Nowym

Symbol elementu zdobniczego	Udział w wątkach			1. Układ na obwodzie naczynia 2. Udział w wątkach rozwiniętych
	pz	b	u	
A-1	29		1	1. xA-1 – 27 egz. ryc. 9:1; 10:2,6,12; 11:7,9; 12:4; 13:9, 12; 14:4,9; 15:6,21,22; 16:1,3,4; 18:8; 19:3,13; 24:5, /x/A-1 – 1 egz. ryc. 19:7. 2. xA-1 xE-41 – ryc. 20:2, xM-180, xA-1 – ryc. 19:14.
A-2	2			2. xM-180, xA-2 – 2 egz., ryc. 18:2; 13:13.
A-6	2			2. xM-180, xA-6 – ryc. 19:10, xA-6 xB-16 – ryc. 16:2.
B-16	3			1. xB-16 – ryc. 12:12. 2. xA-6 xB-16 – ryc. 16:2, xE-41 xB-16 – ryc. 22:4.
B-20	2			1. /2/B-20 – 2 egz., ryc. 9:7; 21:1.
C-27 ?	1			1. xC-27 – ryc. 15:16.
E-41	1			2. xE-41 xB-16 – ryc. 22:4.
E-46	2			1. xE-46 – ryc. 15:8, xE-46:2 – ryc. 19:11.
E-51	8			1. xE-51 – 2 egz., ryc. 20:8; 11:10, xE-51:2 – ryc. 19:11. 2. xM-180, xE-51 – 5 egz., ryc. 13:1; 16:16; 18:7, 9; 21:8.
G-81	1			1. xG-81 – ryc. 22:9,
J-121	14	1		1. xJ-121:2 – 5 egz., ryc. 11:6; 12:6; 13:8; 14:10; 20:3, xJ-121:3 – 6 egz., ryc. 9:11; 10:9; 14:1; 21:5, 6, 9, /x/J-121:3 – ryc. 20:11. 2. /x/J-121:3 x/J-121 (186):3 – ryc. 23:5.
K-141 ?	1			1. 141 – ryc. 19:16.
M-178	8			2. xM-178, 236 – 2 egz., ryc. 23:6, 9, xM-178, 236:2 – 6 egz. ryc., 9:9; 10:4; 17:2,5,7,10.
M-179	1			1. xM-179 – ryc. 10:11.
M-180	16		1	1. xM-180 – ryc. 10:5; 11:2; 13:2; 15:15,17; 16:4-8; 21:4,23:7, 19:15.
M-180, 231	1			1. xM-180, 231 – ryc. 16:17.
M-180, 241	5			1. xM-180, 241 – 3 egz., ryc. 17:9; 18:5,10, xM-180, 241:2 ryc. 18:11. 2. xR-232 xM-180, 241 – ryc. 11:12.
M-200	4			1. xM-200 – ryc. 9:8 (?); 11:8 (?), xM-200:2 – ryc. 21:2. 2. xM-180 xM-178, 236 xM-200 (?) – ryc. 11:11.

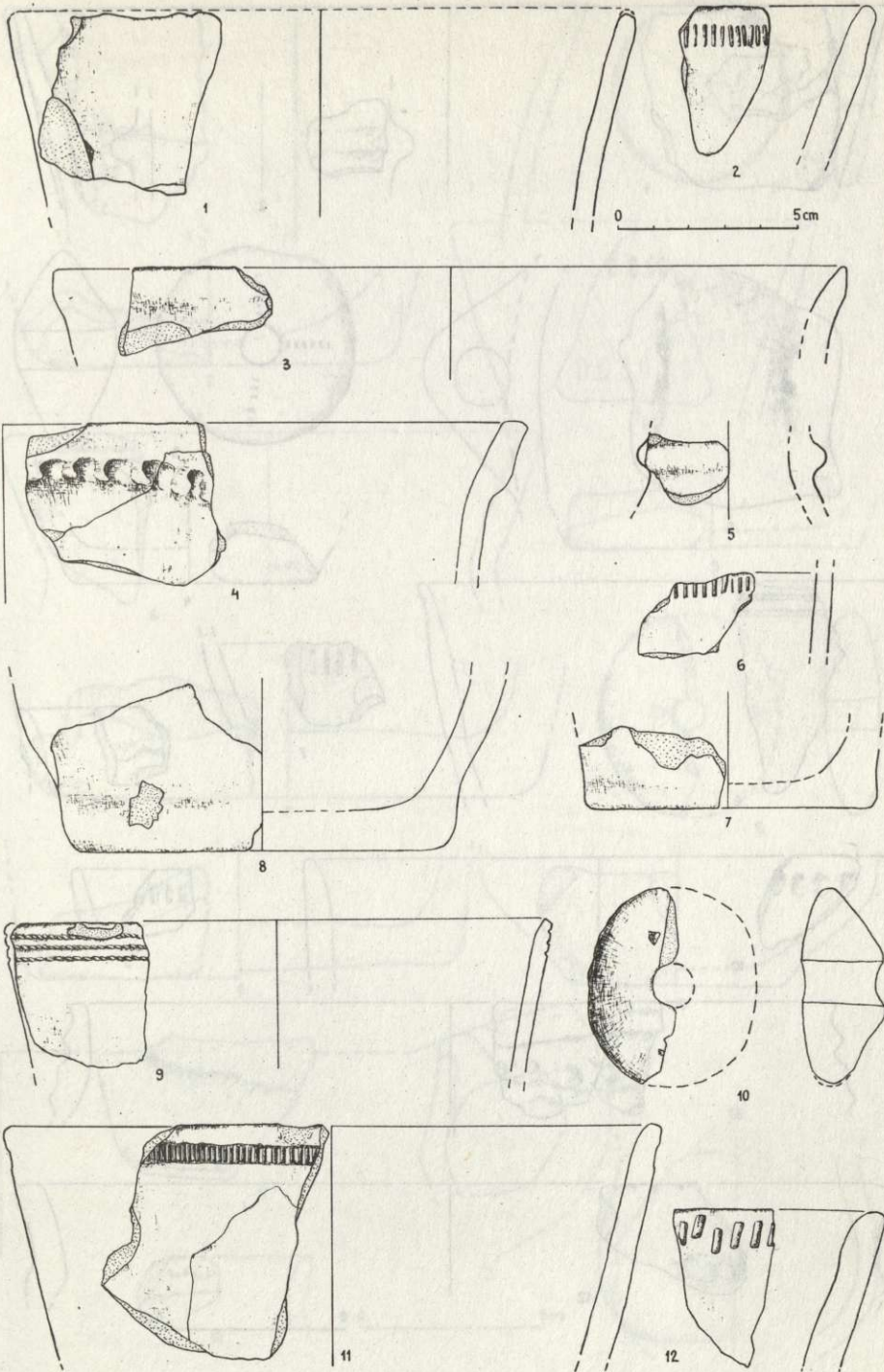

Ryc. 9. Majdan Nowy. Ceramika neolityczna

1-5, 7 - wykop I; 6, 8-11 - wykop II

Neolithic pottery

1-5, 7 - trench I; 6, 8-11 - trench II

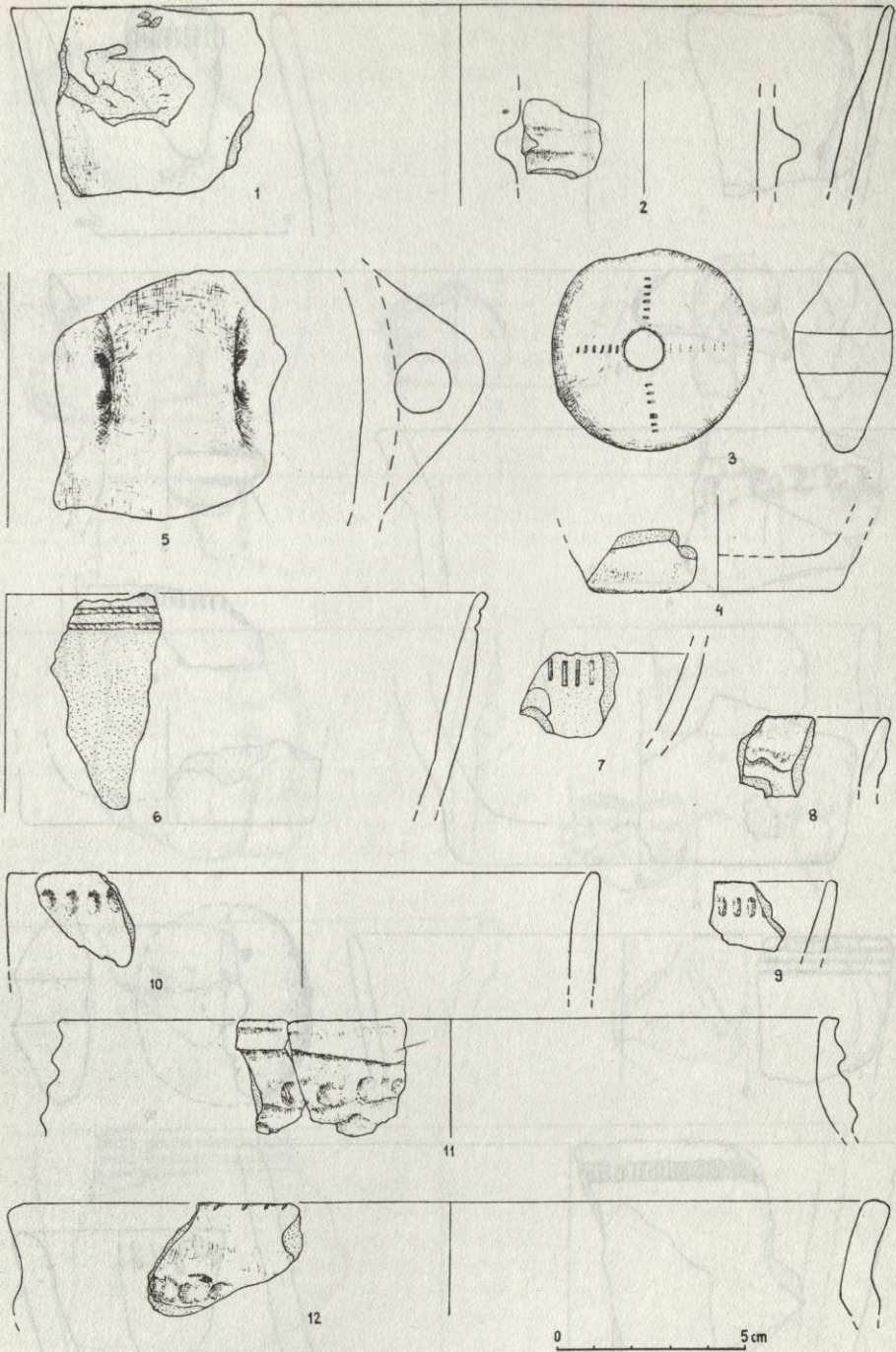

Ryc. 10. Majdan Nowy. Ceramika KPL

1-12 wykop II

Funnel Beaker pottery

1-12 - trench II

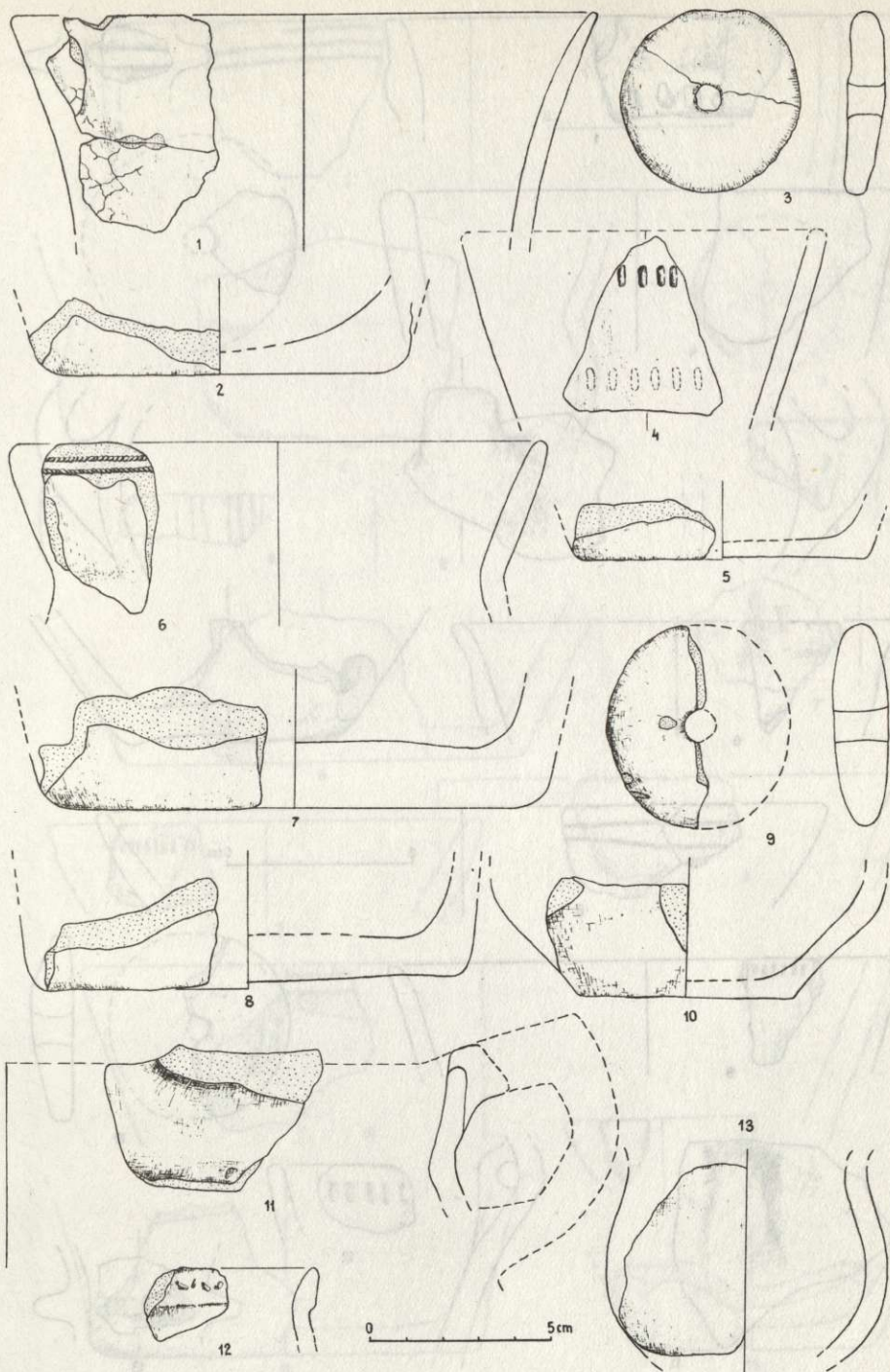

Ryc. 11. Majdan Nowy. Ceramika KPL

1, 4-6, 10 - wykop II; 2, 3, 12 - wykop IV; 7, 8, 11 - wykop V; 9 - wykop VII

Funnel Beaker pottery.

1, 4-6, 10 - trench II; 2, 3, 12 - trench IV; 7, 8, 11 - trench V; 9 - trench VII

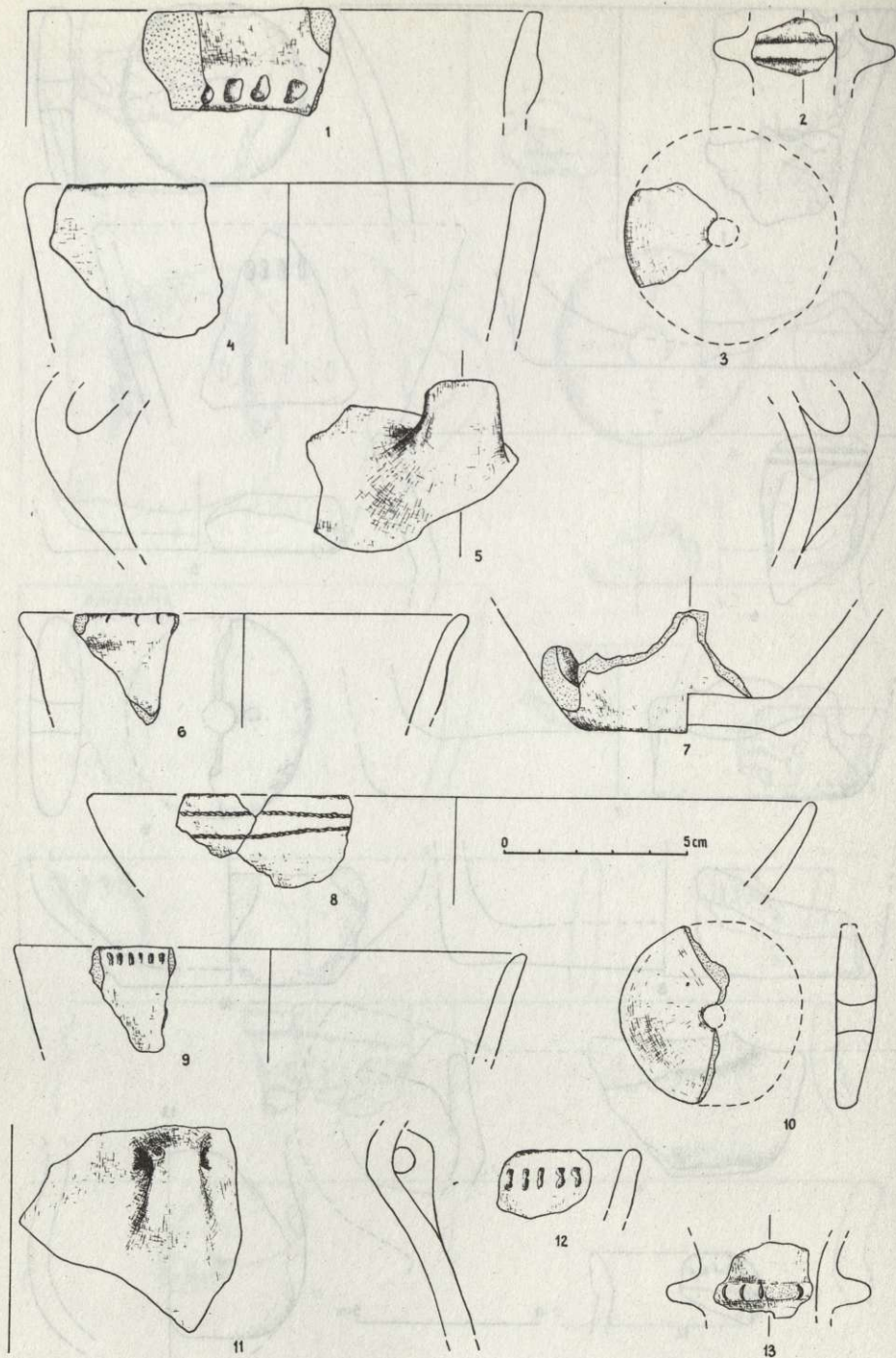

Ryc. 12. Majdan Nowy. Ceramika KPL

1 - wykop V; 2 - wykop VI; 3, 4 - wykop VII; 5 - wykop IV; 6 - wykop VI; 7-12 wykop VIII

Funnel Beaker pottery

1 - trench V; 2 - trench VI; 3, 4 - trench VII; 5 - trench IV; 6 - trench VI; 7-12 - trench VIII

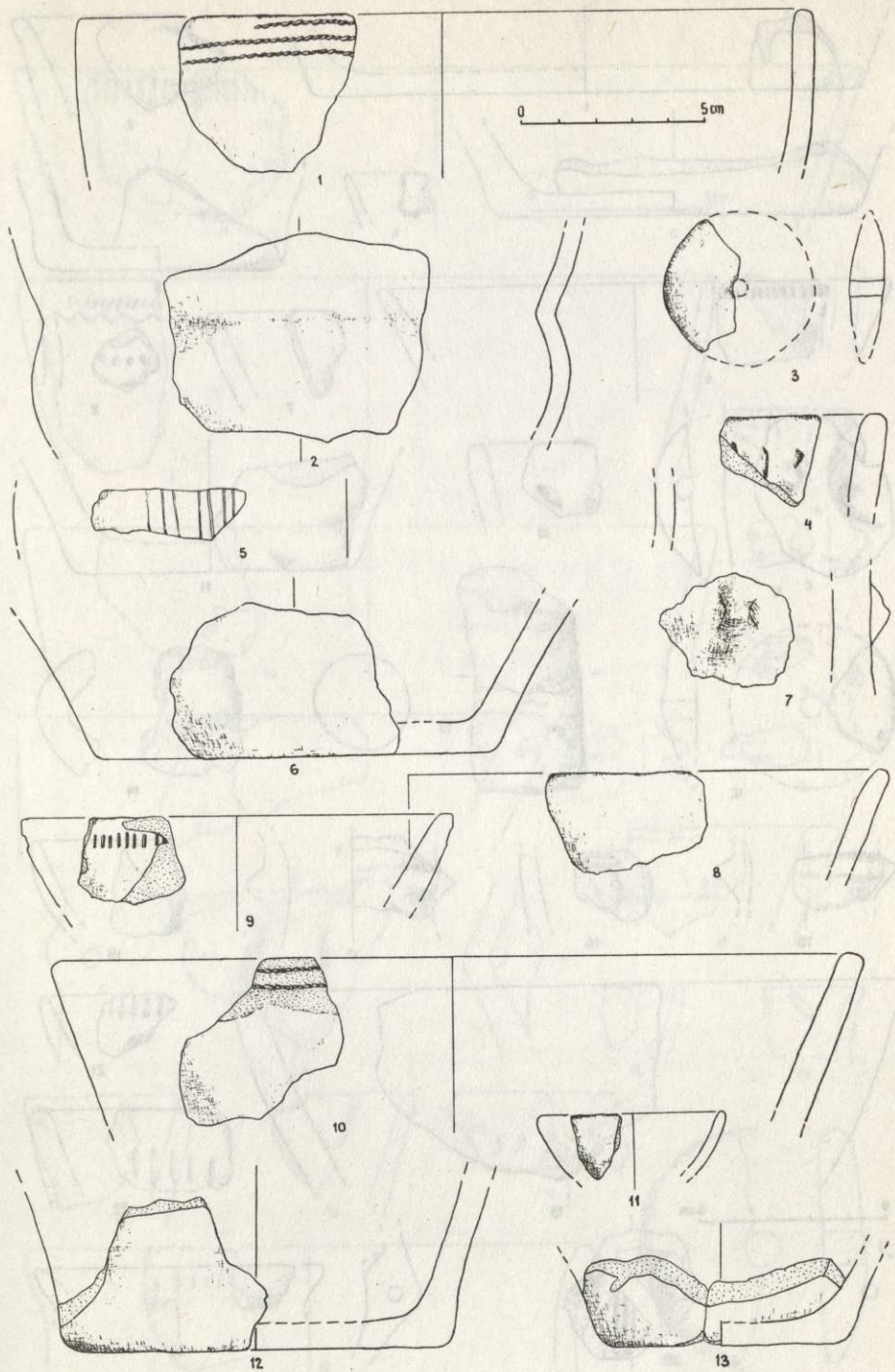

Ryc. 13. Majdan Nowy. Ceramika neolityczna

1-9, 11-13 - wykop VIII; 10 - wykop X

Neolithic pottery

1-9, 11-13 - trench VIII; 10 - trench X

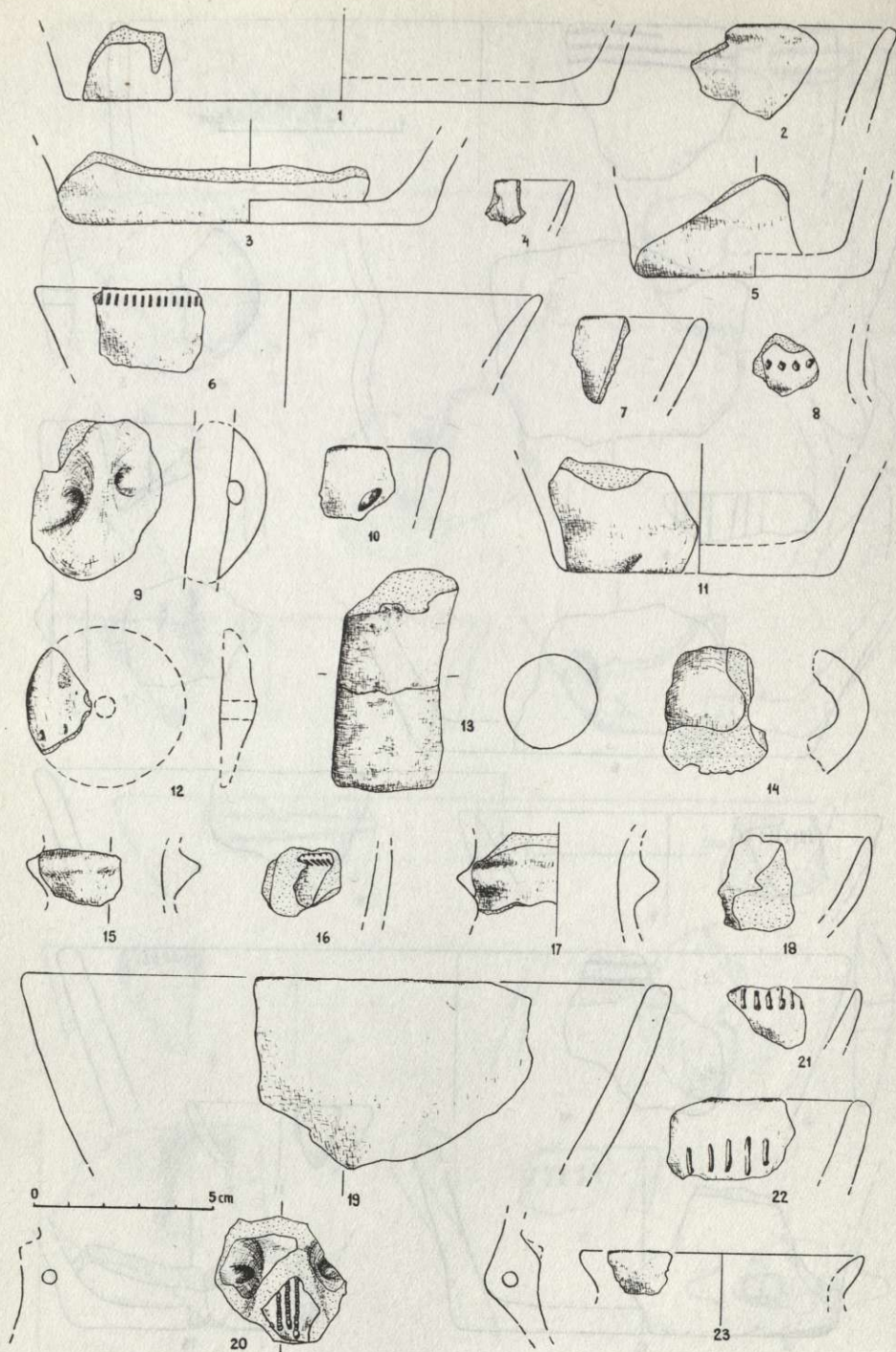

Ryc. 14. Majdan Nowy. Ceramika KPL i wczesnobrązowa (5)

1-10 - wykop X; 11-13 - wykop 12

Funnel Beaker and Early Bronze Age pottery (5)

1-10 - trench X, 11-13 - trench 12

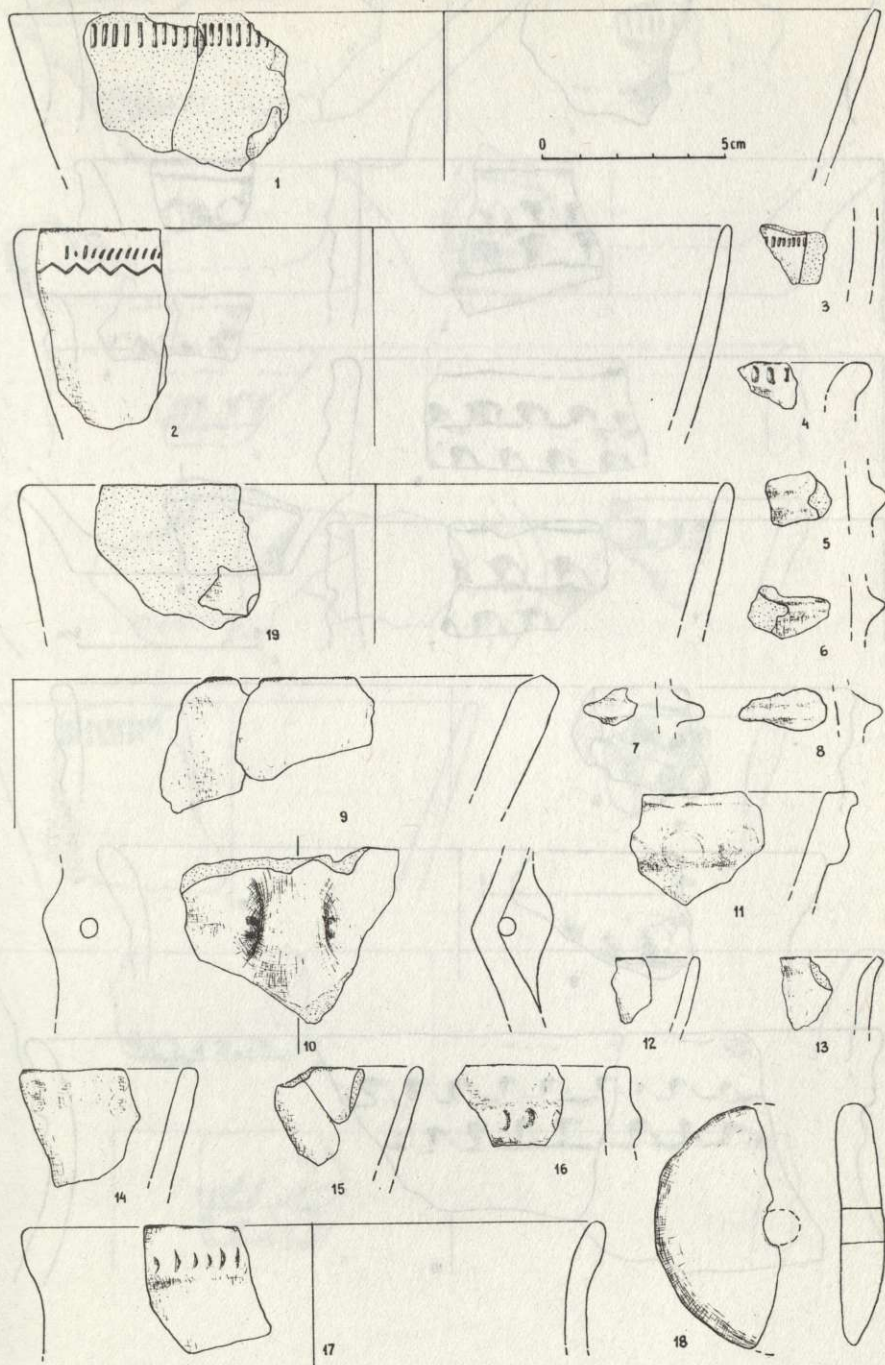

Ryc. 15. Majdan Nowy. Ceramika neolityczna

1-16 - wykop 12; 17-23 - wykop 13

Neolithic pottery

1-16 - trench 12; 17-23 - trench 13

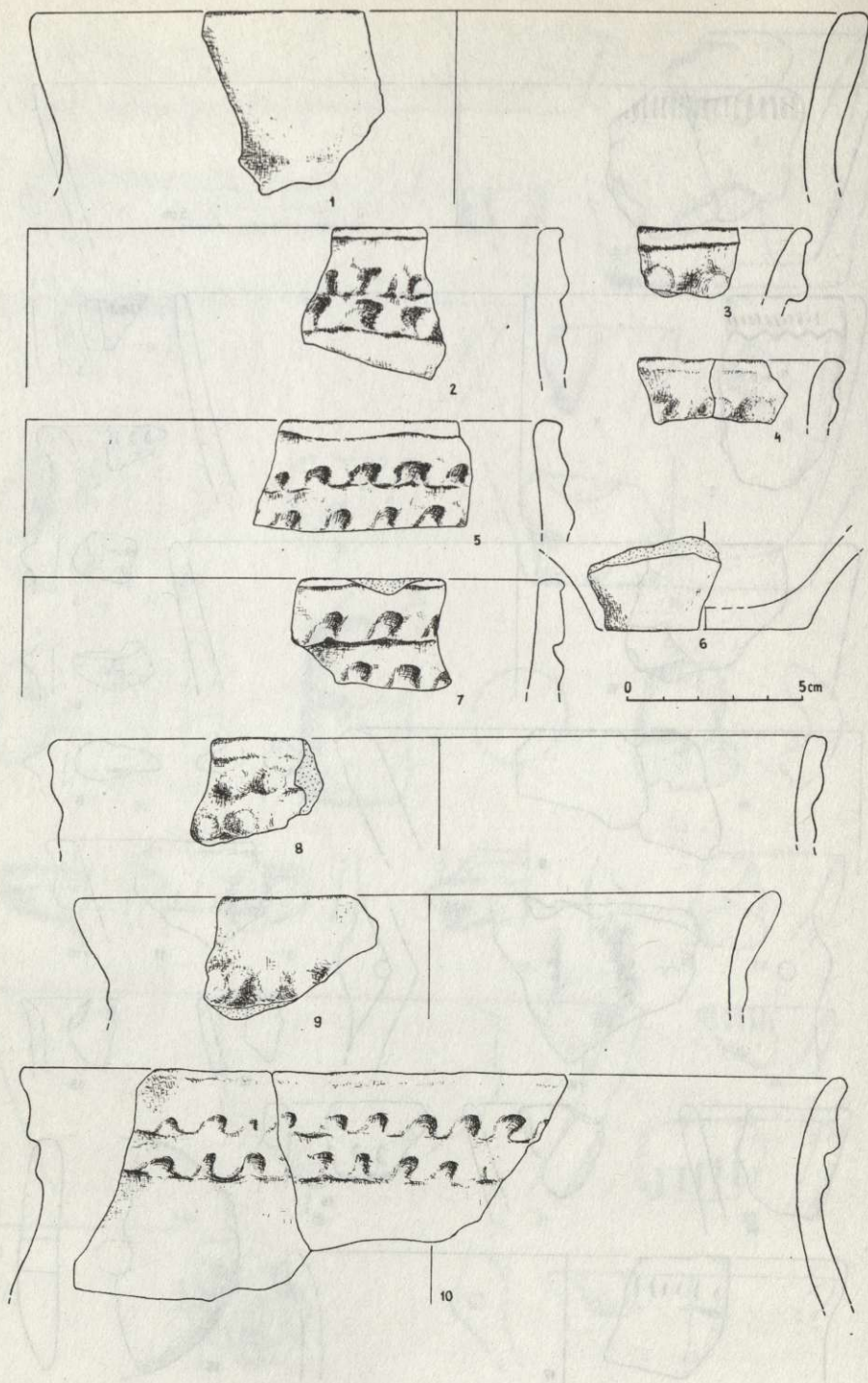

Ryc. 16. Majdan Nowy. Ceramika neolityczna

1-15, 19 - wykop 13; 16-18 - wykop 14

Neolithic pottery

1-15, 19 - trench 13; 16-18 - trench 14

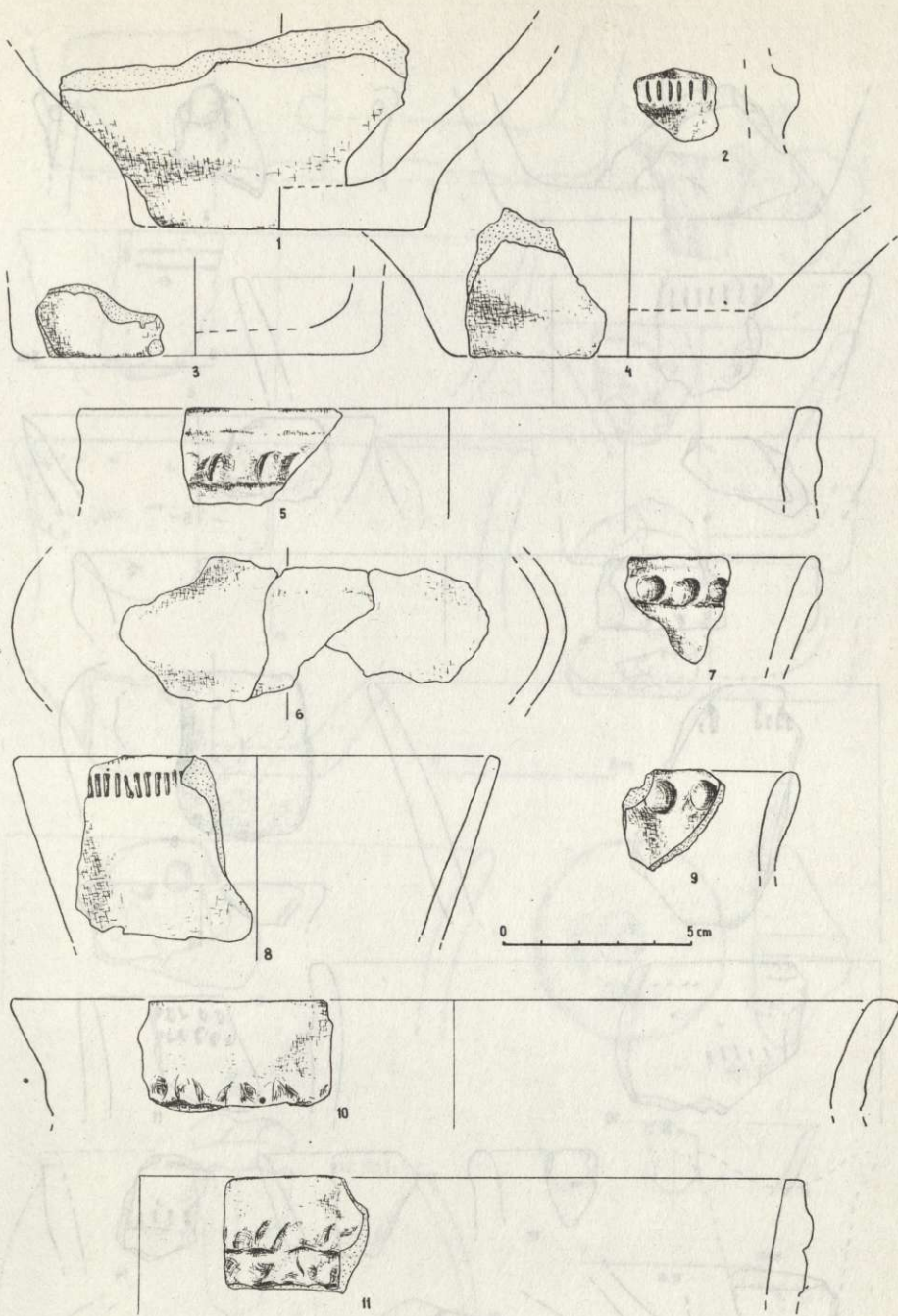

Ryc. 17. Majdan Nowy. Ceramika neolityczna

1-3, 5, 7-9 - wykop 14; 4, 10 - obiekt 16; 6 - obiekt 14

Neolithic pottery

1-3, 5, 7-9 - trench 14; 4, 10 - feature 16; 6 - feature 14

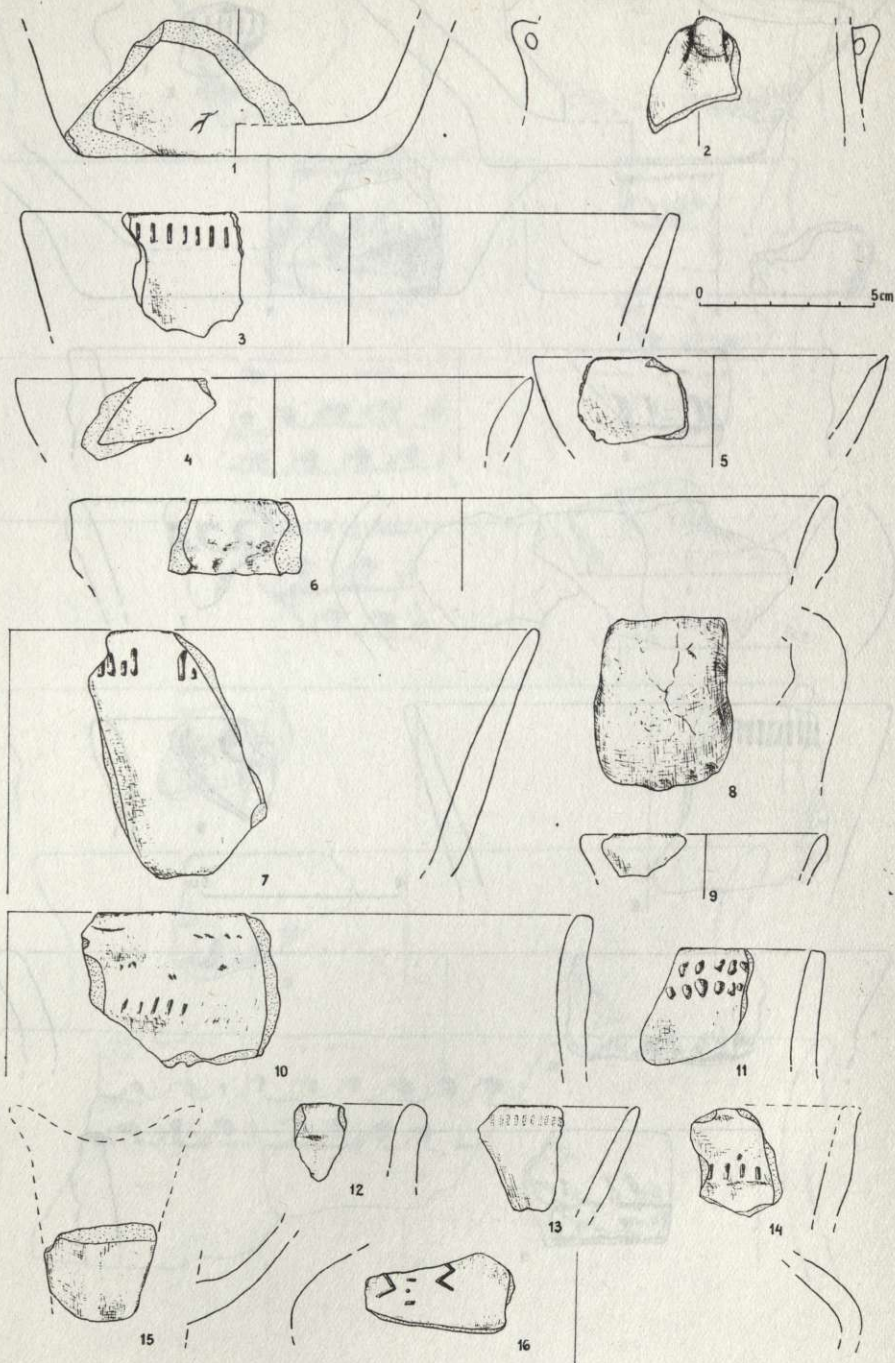

Ryc. 18. Majdan Nowy. Ceramika KPL

5, 6, 8, 10, 11 – wykop 14; 1, 2, 4 – obiekt 14; 3, 7, 9 – wykop 15

Funnel Beaker pottery

5, 6, 8, 10, 11 – trench 14; 1, 2, 4 – feature 14; 3, 7, 9 – trench 15

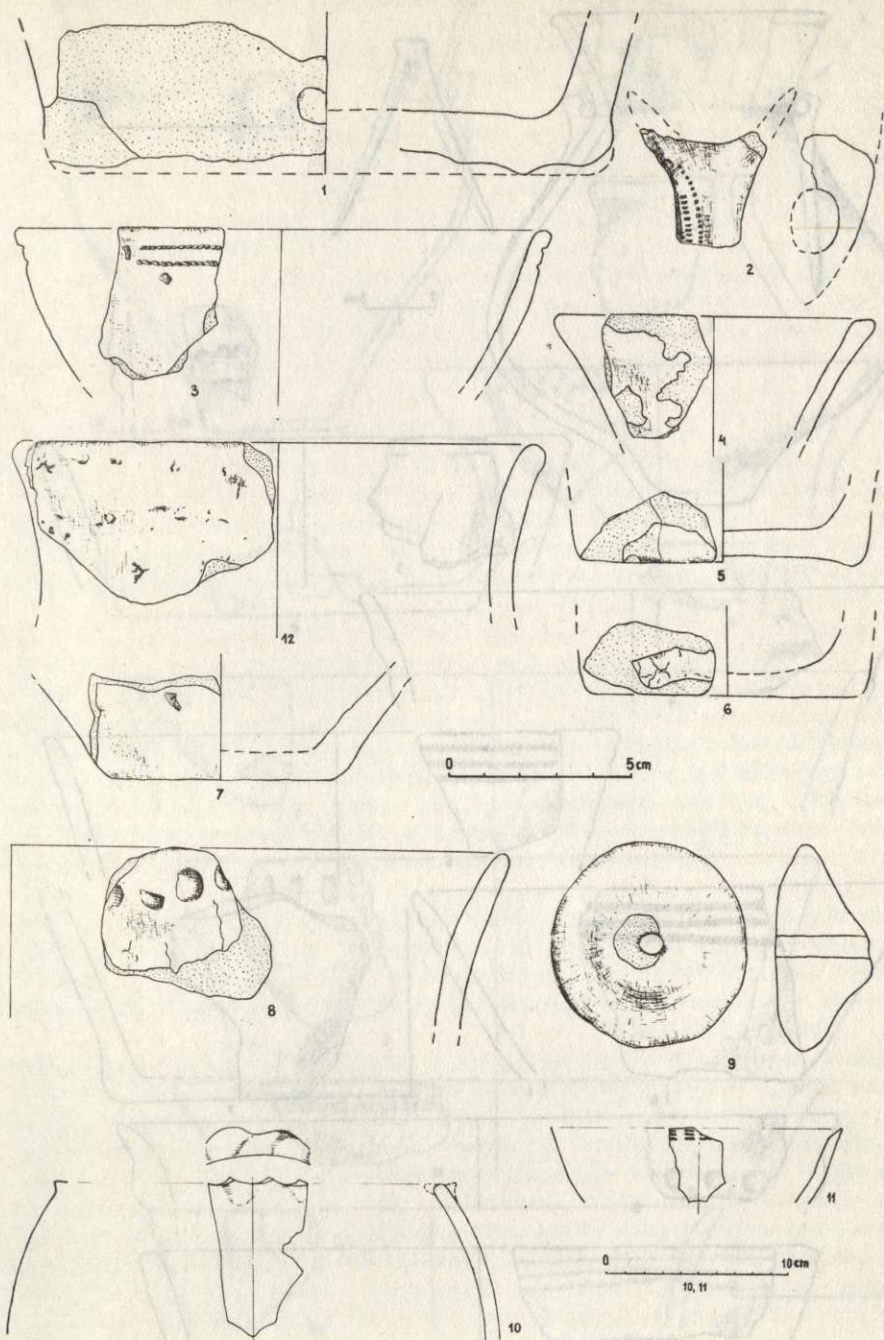

Ryc. 19. Majdan Nowy. Ceramika KPL

1 - wykop 14; 3, 4 - wykop 15; 2, 5, 6 - obiekt 9; 7-16 - obiekt 10

Funnel Beaker pottery

1 - trench 14; 3, 4 - trench 15; 2, 5, 6 - feature 9; 7-16 - feature 10

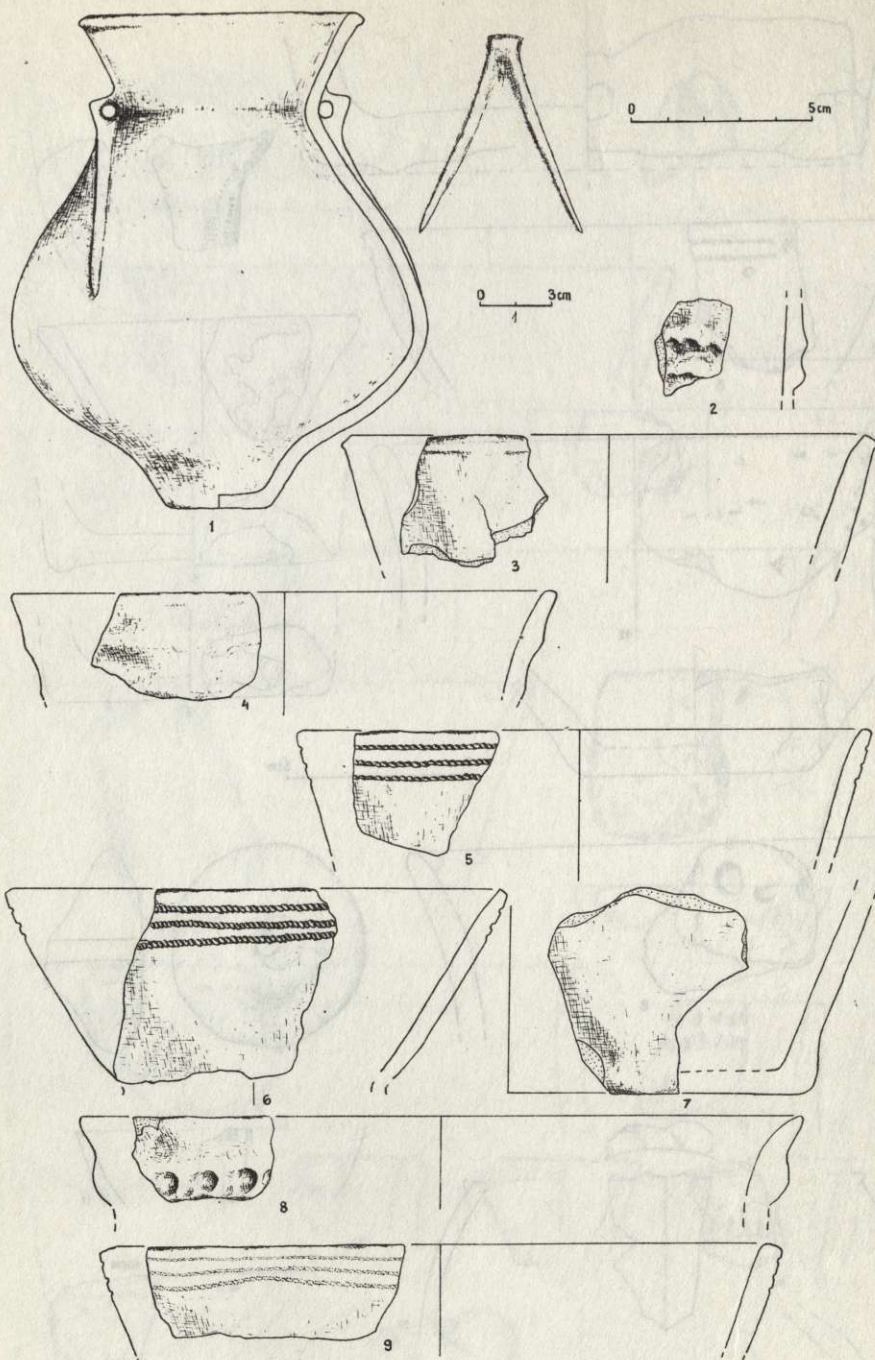

Ryc. 20. Majdan Nowy. Ceramika neolityczna

1-8, 11 - obiekt 15; 9 - wykop IX; 10 - obiekt 3

Neolithic pottery

1-8, 11 - feature 15; 9 - trench IX; 10 - feature 3

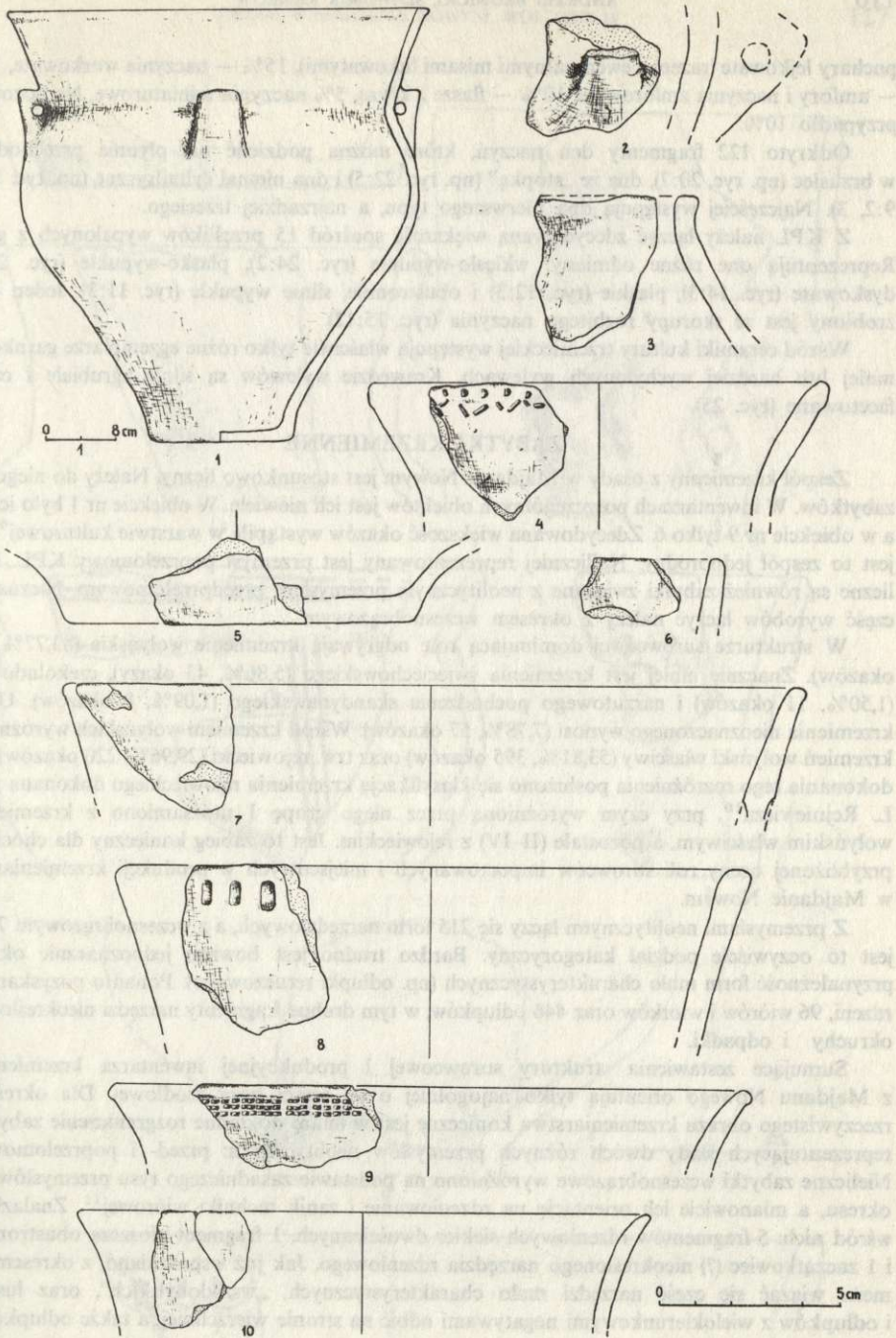

Ryc. 21. Majdan Nowy. Ceramika KPL

1-9 - obiekt 1

Funnel Beaker pottery

1-9 - feature 1

Ryc. 22. Majdan Nowy. Ceramika KPL

1-10 - obiekt 1

Funnel Beaker pottery

1-10 - feature 1

puchary lejkowate (razem z ewentualnymi misami łukowatymi), 15% — naczynia workowate, 15% — amfory i naczynia amforowate, 10% — flaszki z kryzą, 5% naczynia miniaturowe. Na pozostałe przypadło 10%.

Odkryto 122 fragmenty den naczyń, które można podzielić na: płynnie przechodzące w brzusiec (np. ryc. 20:7), dna ze „stopką” (np. ryc. 22:5) i dna niemal cylindryczne (np. ryc. 18:3, 9:2, 3). Najczęściej występują dna pierwszego typu, a najrzadziej trzeciego.

Z KPL należy łączyć zdecydowaną większość spośród 15 prześlików wypalonych z gliny. Reprezentują one różne odmiany: wklęsło-wypukłe (ryc. 24:2), płasko-wypukłe (ryc. 20:9), dyskowate (ryc. 14:3), płaskie (ryc. 12:3) i obustronnie, silnie wypukłe (ryc. 11:3). Jeden okaz zrobiony jest ze skorupy rozbitego naczynia (ryc. 15:12).

Wśród ceramiki kultury trzcinieckiej występują właściwie tylko różne egzemplarze garnków o mniej lub bardziej wychylonych wylewach. Krawędzie wylewów są silnie zgrubiałe i często facetowane (ryc. 25).

ZABYTKI KRZEMIENNE

Zespół krzemienny z osady w Majdanie Nowym jest stosunkowo liczny. Należy do niego 734 zabytków. W inwentarzach poszczególnych obiektów jest ich niewiele. W obiekcie nr 1 było ich 33, a w obiekcie nr 9 tylko 6. Zdecydowana większość okazów wystąpiła w warstwie kulturowej⁹. Nie jest to zespół jednorodny. Najliczniej reprezentowany jest przemysł poprzelomowy KPL. Dość liczne są również zabytki związane z neolitycznym przemysłem przedprzełomowym. Nieznaczną część wyrobów łączyć należy z okresem wczesnobrązowym.

W strukturze surowcowej dominującą rolę odgrywają krzemienie wołyńskie (83,77%, 615 okazów). Znaczenie mniej jest krzemienia świeciechowskiego (5,86%, 43 okazy), czekoladowego (1,50%, 11 okazów) i narzutowego pochodzenia skandynawskiego (1,09%, 8 okazów). Udział krzemienia nieoznaczonego wynosi (7,78%, 57 okazów). Wśród krzemieni wołyńskich wyróżniamy krzemień wołyński właściwy (53,81%, 395 okazów) oraz tzw. rejowiecki (29,96%, 220 okazów). Dla dokonania tego rozróżnienia posłużono się klasyfikacją krzemienia rejowieckiego dokonaną przez Ł. Rejniewicza¹⁰, przy czym wyróżnioną przez niego grupę I utożsamiono z krzemieniem wołyńskim właściwym, a pozostałe (II–IV) z rejowieckim. Jest to zabieg konieczny dla chociażby przybliżonej oceny roli surowców importowanych i miejscowych w produkcji krzemieniarskiej w Majdanie Nowym.

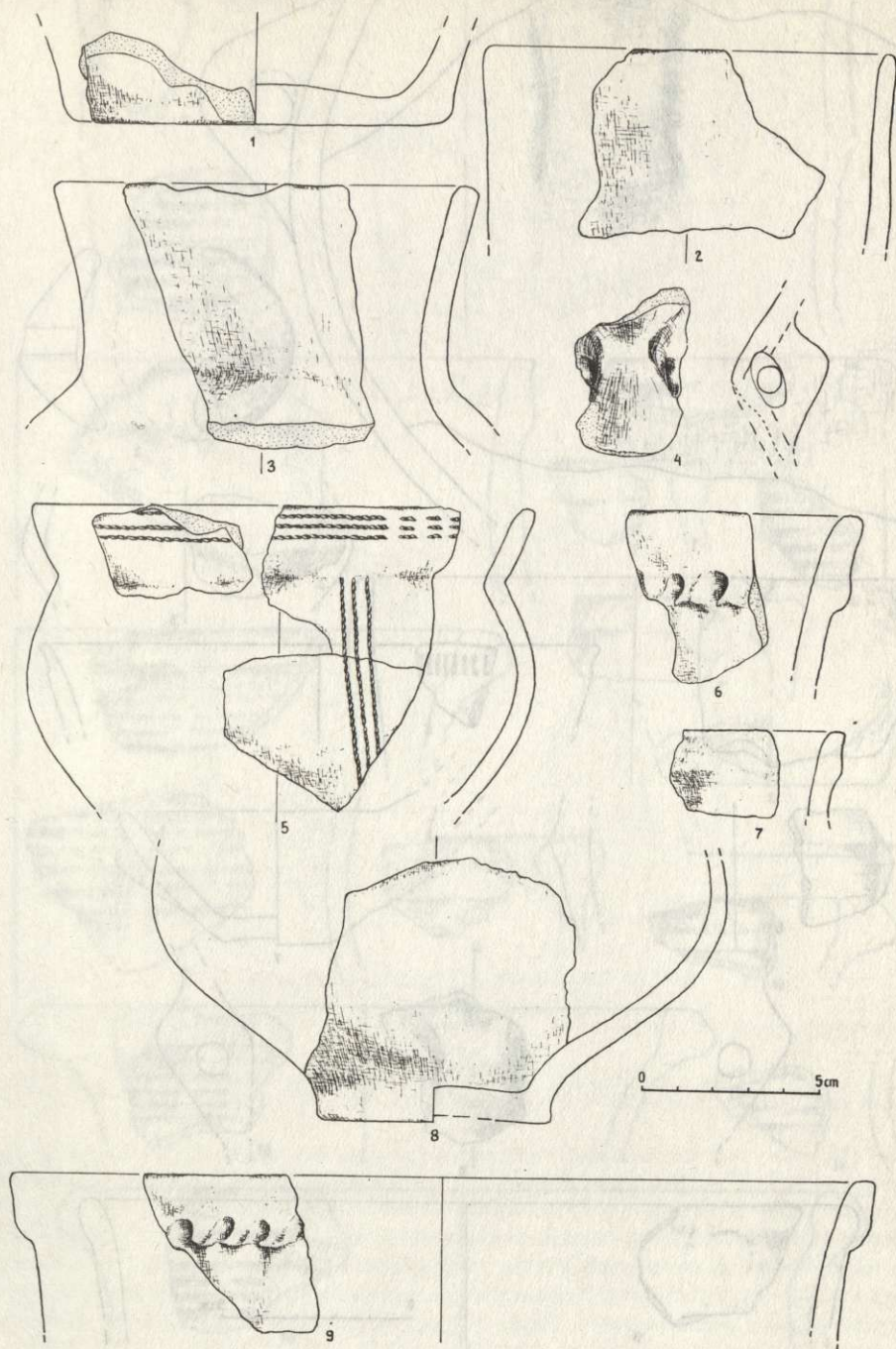
Z przemysłami neolitycznymi łączy się 215 form narzędziowych, a z wczesnobrązowym 7. Nie jest to oczywiście podział kategoryczny. Bardzo trudno jest bowiem jednoznacznie określić przynależność form mało charakterystycznych (np. odłupki retuszowane). Ponadto pozyskano 10 rdzeni, 96 wiórów i wiórków oraz 446 odłupków, w tym drobne fragmenty narzędzi nieokreślonych, okruchy i odpadki.

Sumujące zestawienia struktury surowcowej i produkcyjnej inwentarza krzemienego z Majdanu Nowego orientują tylko najogólniej o tej części bazy źródłowej. Dla określenia rzeczywistego obrazu krzemieniarstwa konieczne jest w miarę dokładne rozgraniczenie zabytków reprezentujących ślady dwóch różnych przemysłów neolitycznych: przed- i poprzelomowego. Nieliczne zabytki wczesnobrązowe wyróżniono na podstawie zasadniczego rysu przemysłów tego okresu, a mianowicie ich orientację na rdzeniowanie i zanik techniki wiórowej¹¹. Znalazło się wśród nich: 5 fragmentów rdzeniowych siekier dwuściennych, 1 fragment płaszcza obustronnego i 1 zaczątkowiec (?) nieokreślonego narzędzia rdzeniowego. Jak już wspomniano, z okresem tym może wiązać się część narzędzi mało charakterystycznych, „wszędobylskich”, oraz łuszczeni i odłupków z wielokierunkowymi negatywami odbić na stronie wierzchniej, a także odłupków ze

⁹ J. Kruk, S. Milisauskas, *Wyzynne osiedle neolityczne w Bronocicach, woj. kieleckie*, APolski, t. 26, z. 1: 1981, s. 82.

¹⁰ Ł. Rejniewicz, *Wytwórczość krzemieniarska oparta na surowcu rejowieckim w Dorohuczcy, woj. lubelskie*, Lubelskie Materiały Archeologiczne, Lublin 1985, s. 13.

¹¹ R. Schild i in., *Kopalnia krzemienia czekoladowego z przełomu neolitu i epoki brązu w Polanach Koloniach*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1977, s. 91.

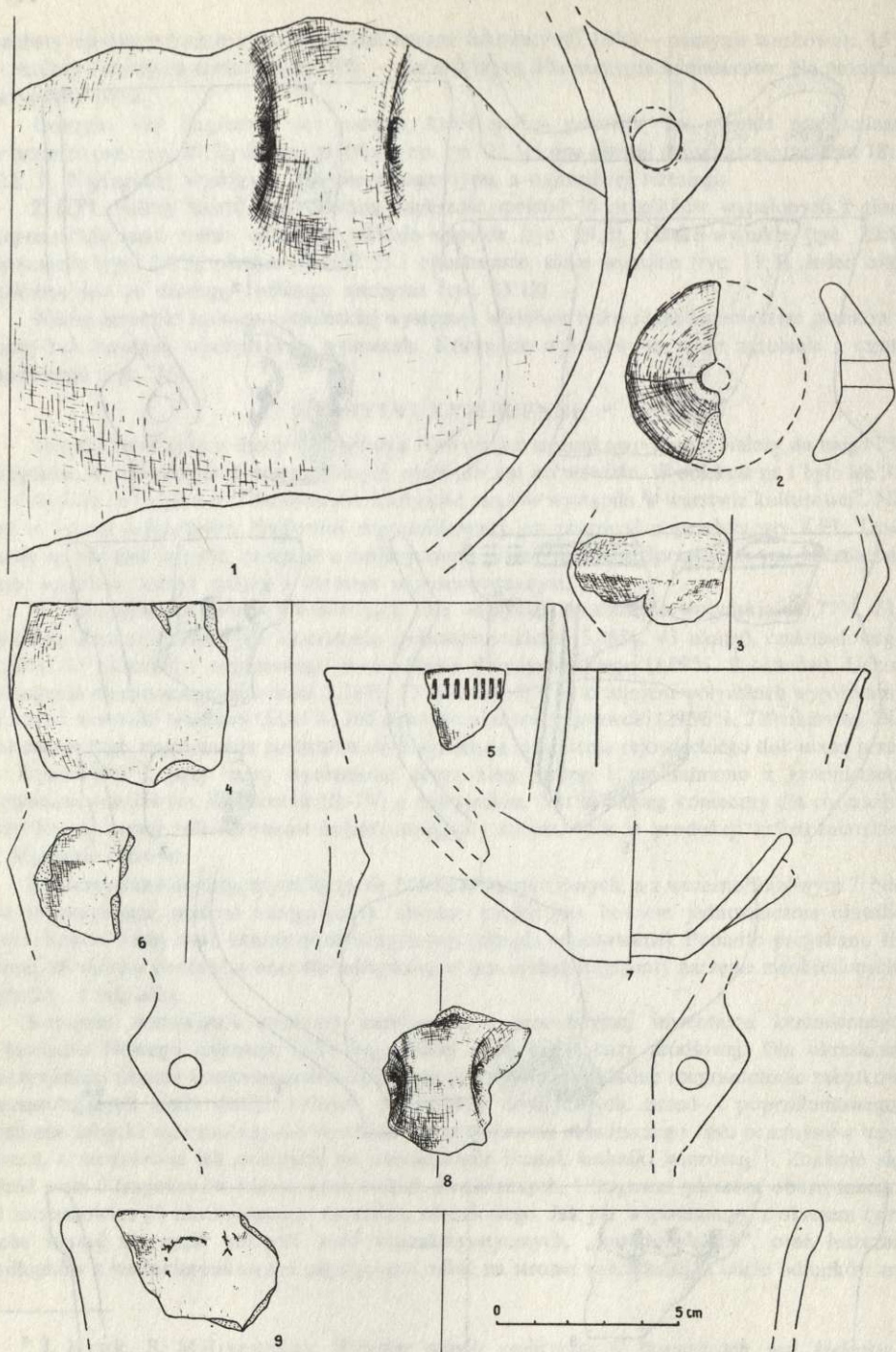

Ryc. 23. Majdan Nowy. Ceramika KPL

1-9 - obiekt 1

Funnel Beaker pottery

1-9 - feature 1

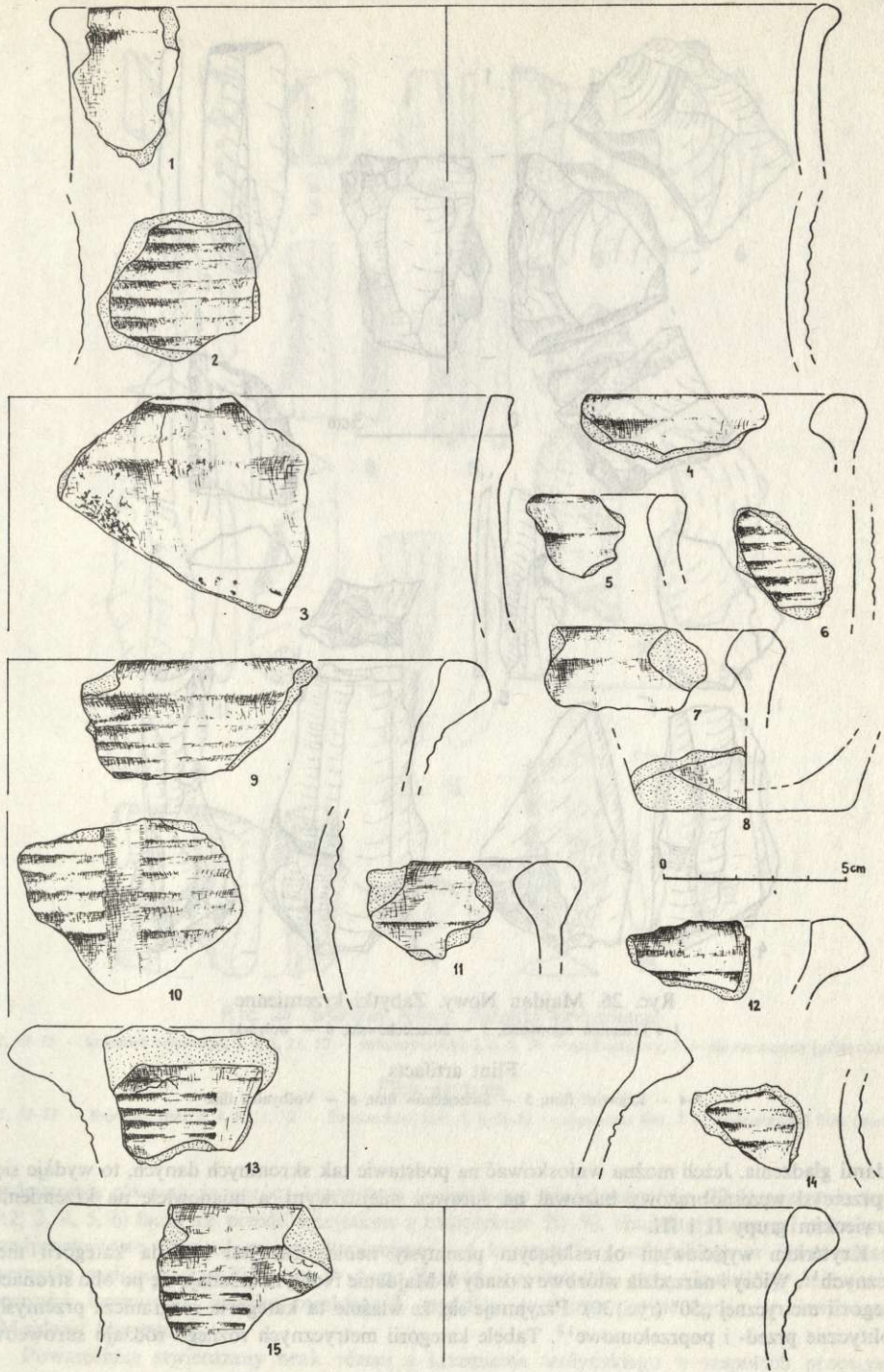

Ryc. 24. Majdan Nowy. Ceramika neolityczna

1-9 - obiekt 3

Neolithic pottery

1-9 - feature 3

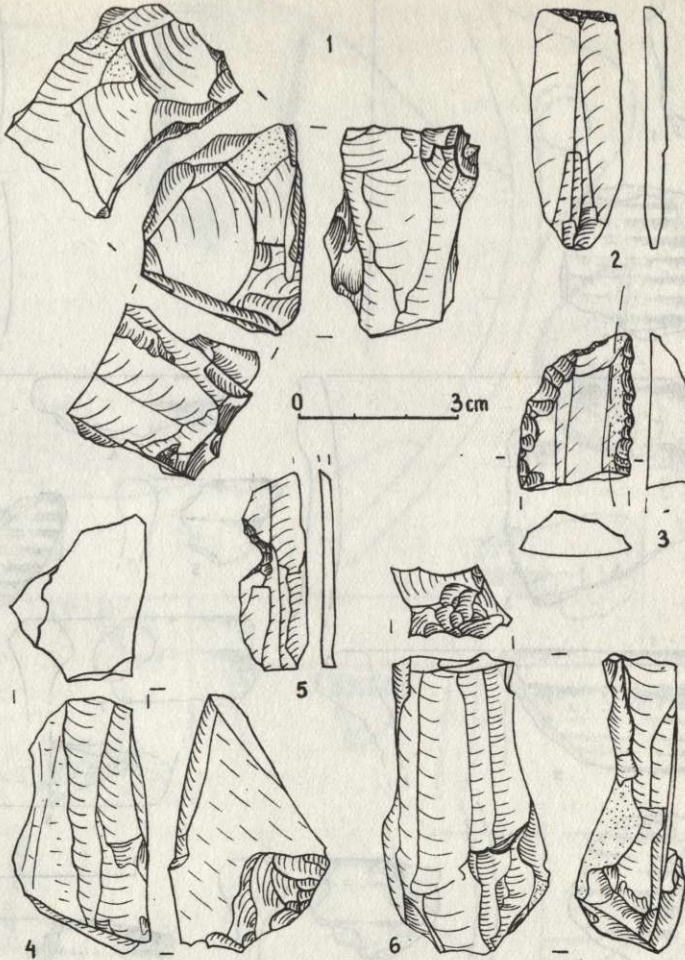

Ryc. 25. Majdan Nowy. Ceramika kultury trzcinieckiej

2-4, 6, 7, 9, 10-15 - wykop II; 1 - wykop VI; 5 - wykop VIII; 8 - wykop IV

Trzciniec culture pottery

2-4, 6, 7, 9, 10-15 - trench II; 1 - trench VI; 5 - trench VIII; 8 - trench IV

Ryc. 26. Majdan Nowy. Zabytki krzemienne

1-4 krzemień rejowiecki; 5 - świeciechowski; 6 - wołyński

Flint artifacts

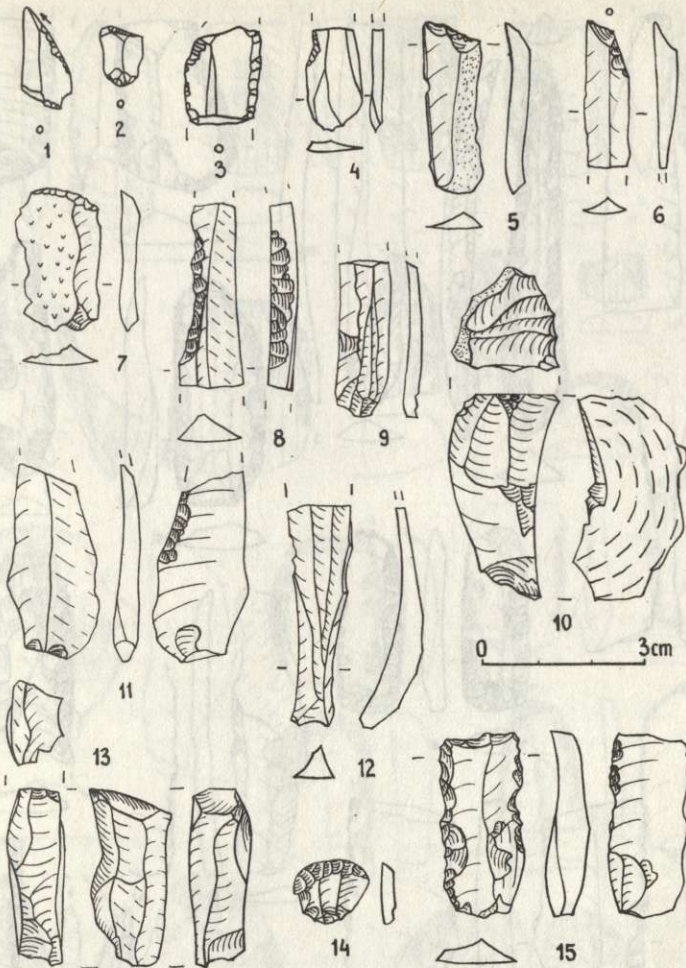
1-4 - Rejowiec flint; 5 - Świeciechów flint; 6 - Volhynian flint

śladaми гładzenia. Jeżeli można wnioskować na podstawie tak skromnych danych, to wydaje się, że przemysł wczesnobrązowy bazował na surowcu miejscowym, a mianowicie na krzemieniu rejowieckim grupy II i III.

Kryterium wyjściowym określającym przemysły neolityczne jest metoda kategorii metrycznych¹². Wióry i narzędzia wiórowe z osady w Majdanie Nowym układają się po obu stronach kategorii metrycznej „50” (ryc. 30). Przyjmuje się, że właśnie ta kategoria rozgranicza przemysły neolityczne przed- i poprzelomowe¹³. Tabele kategorii metrycznych różnego rodzaju surowców

¹² A. Dzieduszycka-Machnikowa, J. Lech, *Neolityczne zespoły pracowniane z kopalni krzemienia w Sądowie*, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1976, s. 31-33.

¹³ *Ibidem*, ryc. 45, s. 150.

Ryc. 27. Majdan Nowy. Zabytki krzemienne

1, 2, 13-15 — krzemień rejewiecki; 3, 4, 8, 11, 12 — świciechowski; 5, 6, 9, 10 — czekoladowy; 7 — nie oznaczony (przepalony)

Flint artifacts

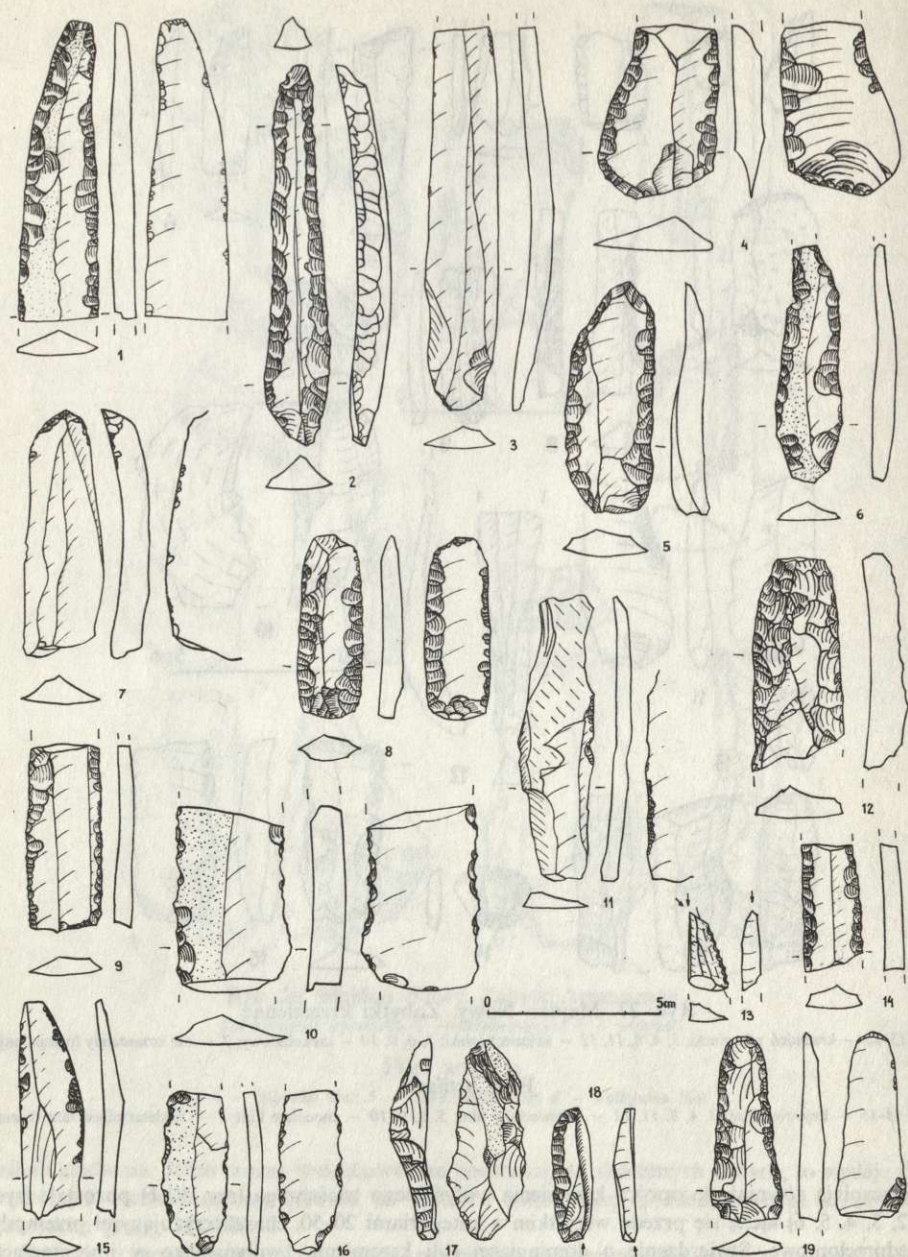
1, 2, 13-15 — Rejewiec flint; 3, 4, 8, 11, 12 — Świciechów flint; 5, 6, 9, 10 — chocolate flint; 7 — undetermined flint (burnt)

uwidaczniają również, że oprócz krzemienia wołyńskiego właściwego (ryc. 30:1) pozostałe (ryc. 30:2, 3, 4, 5, 6) łączą się przede wszystkim z kategoriami 20-50, charakteryzującymi przemysł przedprzełomowy. Stwierdzenie o dominującej roli krzemienia wołyńskiego w inwentarzach przemysłu małopolskiego KPL na Wyżynie Zachodniowołyńskiej, przy niewielkiej, ale istotnej obecności krzemienia świciechowskiego¹⁴, znajduje wyraźne potwierdzenie w inwentarzu z Majdanu Nowego.

Powszechnie stwierdzany brak rdzeni z krzemienia wołyńskiego w zespołach przemysłu małopolskiego KPL¹⁵ i kierunek produkcji krzemieniarskiej oparty na imporcie półwytworów

¹⁴ B. Balcer, *Wytwórczość narzędzi krzemienych w neolicie ziem Polski*, Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk 1983, s. 150.

¹⁵ *Ibidem*, s. 183.

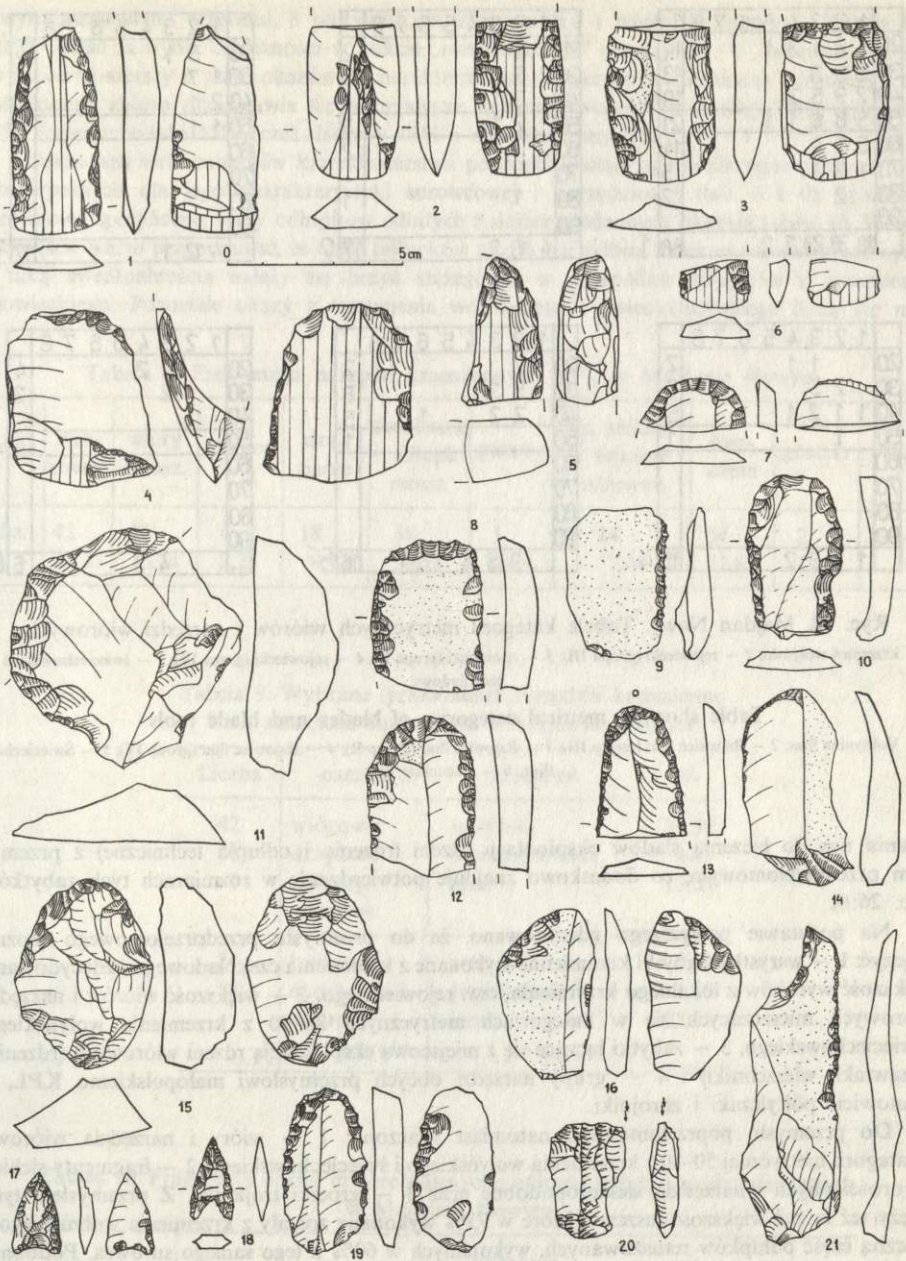

Ryc. 28. Majdan Nowy. Zabytki krzemienne

1-4, 6-10, 12-14, 16-21 - krzemień wołyński; 5 - świciechowski; 11, 15 - rejowiecki? (wołyński)

Flint artifacts

1-4, 6-10, 12-14, 16-21 - Volhynian flint; 5 - Świeciechów flint; 11-15 - Rejowiec? (Volhynian) flint

Ryc. 29. Majdan Nowy. Zabytki krzemienne

1, 3-7, 9-10, 12-15, 18, 19 — krzemień wołyński; 2, 8, 11 — świeciechowski; 16, 17 — rejowiecki

Flint artifacts

1, 3-7, 9-10, 12-15, 18, 19 — Volhynian flint; 2, 8, 11 — Świeciechów flint; 16, 17 — Rejowiec flint

	1	2	3	4	5	6	7	8	
20		6	4	3	1				14
30		5	5	3					13
40		2	9	5	3				19
50		5	8	6	1	1			21
60		5	5	4					14
70		1	3	1					5
80			2						2
90									
	18	38	23	7	2				88

	1	2	3	4	5	6	7	8	
20		1	1						2
30		2	3						5
40		3	1						4
50		2	1						3
60		2							2
70									
80			1						1
90									
	4	10	3						17

	1	2	3	4	5	6	7	8	
20		3	1						4
30		1	7						8
40		2	1						3
50		1	1						2
60									
70									
80									
90									
	4	12	1						17

	1	2	3	4	5	6	7	8	
20		1	1						2
30		2	5						7
40		1	1	2	1				5
50		1							1
60									
70									
80									
90									
	1	4	8	2					15

	1	2	3	4	5	6	7	8	
20		2							2
30		5	3						8
40		2	2		1				5
50				1					1
60									
70									
80									
90									
	9	5	1	1					16

	1	2	3	4	5	6	7	8	
20		2	2						4
30		2							2
40									
50									
60									
70									
80									
90									
		4	2						6

Ryc. 30. Majdan Nowy. Tabele kategorii metrycznych wiórów i narzędzi wiórowych

1 – krzemień wołyński; 2 – rejewiecki (grupa III); 3 – rejewiecki (grupa II); 4 – rejewiecki (grupa IV); 5 – świciechowski; 6 – czekoladowy

Table showing metrical categories of blades and blade tools

1 – Volhynian flint; 2 – Rejewiec flint (group III); 3 – Rejewiec flint (group II); 4 – Rejewiec flint (group IV); 5 – Świciechów flint; 6 – chocolate flint

skłania nas do łączenia śladów eksploatacji rdzeni (rdzenie i odłupki techniczne) z przemysłem przedprzelomowym, co dodatkowo znajduje potwierdzenie w rozmiarach tych zabytków (ryc. 26:6).

Na podstawie powyższego zdecydowano, że do przemysłu przedprzelomowego można włączyć: 1 – wszystkie zabytki krzemienne wykonane z krzemienia czekoladowego i zdecydowaną większość wyrobów z lokalnego krzemienia, tzw. rejewieckiego, 2 – większość wiórów i narzędzi wiórowych mieszczących się w kategoriach metrycznych 20–50 z krzemienia wołyńskiego i świciechowskiego, 3 – zabytki łączące się z miejscową eksploatacją rdzeni wiórowych (rdzenie, odnawiaki, wierzchniki) i 4 – grupy narzędzi obcych przemysłowi małopolskiemu KPL, a mianowicie półtylczaki i zbrojniki.

Do przemysłu poprzelomowego natomiast włączono: 1 – wióry i narzędzia wiórowe o kategorii metrycznej 50–80 z krzemienia wołyńskiego i świciechowskiego, 2 – fragmenty siekier czworościennych i narzędzia siekieropodobne oraz 3 – grociki trójkątne. Z przemysłem tym należy też łączyć większość łuszczeni, które w 73% wykonane zostały z krzemienia wołyńskiego i znaczną część odłupków retuszowanych, wykonanych w 60% z tego samego surowca. Podobnie należy sądzić o uszkodzonych lub spracowanych narzędziach noszących ślady rzekomo rylcowych odbić (ryc. 28:18, 29:20).

Zabytki okresu przedprzelomowego wiążą się z zachodnią częścią stanowiska. Z wykopów I, II, IX, X, XI, 15 pochodzi ponad 80% tych zabytków. Okazy przemysłu poprzelomowego występują dość równomiernie na całej przestrzeni stanowiska.

Na podstawie ustalonych kryteriów identyfikacji przemysłu przedprzelomowego (ryc. 26, 27) zakwalifikowano 100 zabytków. Na tę liczbę składa się 10 rdzeni mikro- i mediolitycznych, 5 odłupków z krzemienia czekoladowego, 10 odłupków technicznych (odnawiaki, wierzchniki), 52 wiórki i 23 narzędzia. W grupie narzędzi znajdują się 2 drapacze, 4 wiórowce, 6 wiórków

z wyretuszowanymi wnąkami, 8 półtylczaków, 2 zbrojniki i 1 narzędzie wnąkowe. Zestaw ten należy uznać za wynik ostrożności w trakcie „rozgraniczania” przemysłów. W rzeczywistości był on zapewne szerszy o część okazów o charakterze makrolitycznym¹⁶. Struktura surowcowa tak określonego zbioru przedstawia się następująco: krzemień wołyński właściwy 24%, rejowiecki 43%, świciechowski 15%, czekoladowy 11% i nie oznaczony 7%.

Liczniejsza seria zabytków krzemieniarstwa poprzelomowego uzasadnia wprowadzenie ujęć tabelarycznych dla jego charakterystyki surowcowej i narzędziowej (tab. 8 i 9). Strukturę surowcową specyficznej klasy odłupków odbitych z siekier gładzonych ukazuje tabela 10. W tym kontekście warto przypomnieć, że część odłupków mogła być odbita z siekier wczesnobrązowych. Z taką ewentualnością należy się liczyć szczególnie w przypadku odłupków z krzemienia rejowieckiego. Pozostałe okazy z krzemienia wołyńskiego i świciechowskiego łączą się nie-

Tabela 8. Frekwencja narzędzi krzemiennych KPL w Majdanie Nowym

narzędzia	wiórowce	wióry retusz.	sierpce	drapacze	skrobacze i odłupki retusz.	pazury	fr. siekier i siekiery wiórowe	łuszcznie	grociki	Suma
Liczba	42	23	4	18	58	1	14	24	2	182
%	22,22	13,74	2,25	9,47	30,53	0,57	7,36	12,62	1,14	100

Tabela 9. Wybrane (przewodnie) narzędzia krzemienne i ich struktura surowcowa w Majdanie Nowym

Liczba	narzędzia	krzemień	%
42	wiórowce	wołyński	80,59
18	drapacze	świciechowski	4,48
7	siekiery wiórowe	inne	15,03
24	łuszcznie	wołyński	71,14
58	skrobacze i odłupki retuszowane	świciechowski	3,35
		inne	25,51

Tabela 10. Fragmenty siekier czworosiecznych i odłupki odbite z siekier gładzonych w Majdanie Nowym

Liczba zabytków	krzemień			
	wołyński	rejowiecki	świciechowski	nie oznaczony
44 100%	17 38,64%	13 29,70%	12 27,70%	2 4,39%

¹⁶ *Ibidem*, s. 129.

wątpliwie z KPL. Tylko z tych surowców wykonane są bowiem jedyne zachowane fragmenty siekier czworosiennych (ryc. 29:4, 5).

Dane z analizy surowcowej (tab. 9 i 10) wyraźnie wskazują na ważną rolę, jaką spełniał krzemień świeciechowski w zakresie produkcji siekier (27,70% odłupków odbitych z siekier gładzonych i 4,48% narzędzi przewodnych), a krzemień wołyński w produkcji pozostałych narzędzi przewodnych KPL (80,59%). Wytwórczość innych grup narzędzi w większym stopniu uwzględniała surowiec lokalny (25,51%).

Wśród 349 odłupków 6 (1,72%) należy do kategorii I w klasyfikacji B. Balcera¹⁷, 213 (61,03%) do II i IV A, 7 (2,01%) do III A, 3 (0,86%) do III B, 30 (8,60%) do IV B, 6 (1,72%) do V A, 6 (1,72%) do V B, 13 (3,72%) do V C i 65 (18,62%) do kategorii VI. Dominują okazy drobne¹⁸ (42,44%) i małe (47,97%).

W grupie wiórów, odłupków, odpadków i okruców 62,45% okazów wykonano z krzemienia wołyńskiego 28,89% z rejewieckiego, 1,72% ze świeciechowskiego i 6,93% z narzutowego krzemienia skandynawskiego i nie oznaczonego.

ZAGADNIENIA CHRONOLOGICZNO-KULTUROWE

Wstępna analiza cech morfologicznych i stylistycznych zdobnictwa ceramiki wykazała przynajmniej dwufazowy charakter inwentarza z Majdanu Nowego. Najlicniejsza seria zabytków o wyraźnych cechach CL-P z jego szeroko rozumianej fazy środkowej pochodzi z obiektu 3, który dostarczył też kilku fragmentów ceramiki KPL (ryc. 24 oraz 9:10 i 20:10). Także cechy technologiczne ceramiki z tego obiektu wyraźnie odbiegają od pozostałych (ryc. 7, 8, tab. 5). Zespół ten charakteryzuje się najwyższym udziałem ceramiki cienkościennej, powierzchni gładzonych, jednobarwnych, zwartych przełomów i ceramiki bez intencjonalnej domieszki. Równocześnie jest tam najniższy udział powierzchni szorstkich, domieszki tłuczni ceramicznego.

Zespołami wyraźnie odbiegającymi od obiektu 3 są skupiska ceramiki (obiekt nr 14 i 16). Wyróżniają się one najniższym udziałem procentowym ceramiki cienkościennej oraz najwyższym wskaźnikiem ceramiki z liczną domieszką, domieszki piasku i powierzchni szorstkich. W skupiskach tych i w ich najbliższym sąsiedztwie jedynymi fragmentami charakterystycznymi były ułamki naczyń workowatych (grupa technologiczna D2) zdobione plastycznym ornamentem „arkadowym” (ryc. 17:2, 5, 7, 10). Opozycyjny charakter wskaźników technologicznych z obiektów 14 i 16 w stosunku do obiektu 3 pozwala przypuszczać, pomimo braku w tych pierwszych fragmentów charakterystycznych, że są to obiekty najmłodsze.

Wskaźniki technologiczne materiałów z pozostałych obiektów przyjmują wartości pośrednie (ryc. 7, 8, tab. 5). Obiekty te dostarczają najlicniejszego i najwartościowszego materiału zabytkowego z punktu widzenia potrzeb analiz morfologii ceramiki i jej zdobnictwa. Zdecydowana większość zabytków z warstwy kulturowej nawiązuje do materiałów z tych właśnie obiektów (1, 9, 10, 14).

Jak już starano się tego dowieść, inwentarz krzemienisty dzieli się na dwa przemysły: przed- i poprzełomowy. Drugi z nich łączy się niewątpliwie z KPL, a więc z większością materiału ceramicznego, reprezentującego tę właśnie kulturę. Liczne zastrzeżenia budzić może natomiast łączenie przemysłu przedprzełomowego z zespołem ceramiki nawiązującym do CL-P. Zastrzeżenia te wynikają przede wszystkim z braku, jak dotychczas odpowiednio udokumentowanych zespołów, w których współwystępują podobne do naszych inwentarze. Specyfika przemysłu przedprzełomowego z Majdanu Nowego polega na szerokim wykorzystywaniu krzemienia lokalnego (rejewieckiego), przy utrzymywaniu różnokierunkowego importu (krzemień wołyński, świeciechowski i czekoladowy). Do produkcji krzemieniarskiej wyzyskiwano różnorodne rdzenie wiórowe (ryc. 26:1, 4, 6 i 27:10, 13). Niektóre cechy tego przemysłu wskazują (np. ryc. 26:3), że przyjmował on pewne elementy przełomowe (w tym przypadku idea sierpa na fragmencie dość okazałego

¹⁷ B. Balcer, *Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1975, s. 80–83.

¹⁸ *Ibidem*, s. 77.

wióra). Najistotniejszym jednak, jak się wydaje, jego rysem jest obecność wyrobów mezołitycznych: zbrojnik janisławicki (ryc. 27:1), półtylczak Komornica? (ryc. 27:2), ułamany fragment zbrojnika janisławickiego? (ryc. 27:3) i półtylczaki (ryc. 27:5, 6). Wprawdzie na Wyżynie Lubelskiej tzw. elementy mezołityczne nie są rzadkością, ale składają się na nie przede wszystkim trapezy i nieliczne półtylczaki, które występują głównie w zespołach kultury lubelsko-wołyńskiej (dalej KL-W); brak ich zupełnie w południowo-wschodniej grupie KPL¹⁹. Tak zarysowany obraz przemysłu przedprzełomowego w Majdanie Nowym wydaje się znajdować najbliższe odbicie w przemyśle sarnowskim KPL²⁰. Tezę tę osłabia poważnie możliwość niehomogeniczności zbioru, na którym opiera się wnioskowanie.

Skromny zasób form ceramicznych CL-P z Majdanu Nowego również nie znajduje łatwych analogii. Fragmenty brzuśców naczyń dwustożkowatych (ryc. 24:3, 6) nawiązują do naczyń kultury Hoszcza-Werbkowice²¹. Te z kolei wg badaczy radzieckich mają odpowiedniki w ceramice kultury trypolskiej (dalej KT) typu Zaleszczyki²². Typ ten datowany jest na okres 3250–3100 p.n.e.²³ lub jeszcze ściślej na okres 3250–3200 p.n.e.²⁴ Czarka (ryc. 9:10) zdobiona nakłuciami typem formy i zdobienia zbliża się do ceramiki KL-W z Lasu Stockiego²⁵ i kultury tiszapolgarskiej z zespołów wschodniostowackich²⁶. Ta ostatnia synchronizowana jest z Cucuteni A4 i częścią Cucuteni AB²⁷, datowanych na okres 3300–3200 p.n.e.²⁸ W tych samych zespołach na Słowacji występują także czerpaki²⁹ (w Majdanie Nowym — okaz na ryc. 24:7), podobnie jak fragmenty wylewów naczyń zdobione rzędami półkolistych guzków³⁰ (ryc. 17:3, 4, 8; 16:11). Powyższe elementy zamykają zespół CL-P z Majdanu Nowego w dość wąskie ramy czasowe, odpowiadające datowaniu kultury tiszapolgarskiej na Wschodniej Słowacji. W sposób jednoznaczny nie odpowiadają znanym materiałom KL-W ani kultury Hoszcza-Werbkowice, łączą raczej cechy obydwu oraz cechy słabo rozpoznanej grupy rzeszowskiej³¹. Pod względem technologicznym zespół ten bliższy jest ceramice KPL z Majdanu Nowego niż ceramice KL-W ze Strzyżowa ID (ryc. 7, 8) datowanej na schyłek IV tys. p.n.e.³²

Godząc się z licznymi zastrzeżeniami, można postawić tezę, że zespół reprezentujący pierwszą fazę osadnictwa na stanowisku 1 w Majdanie Nowym, może wyznaczać początkowy etap transformacji pewnych ugrupowań CL-P w kierunku „upucharowienia”, równoległe do rozwijającej się obok (w skali regionalnej) KL-W. Etapu tego nie uzasadniają czytelne zmiany w morfologii czy też zdobnictwie ceramiki. Analogiczny proces poświadczają materiały z obiektu 5(B6) w Bronocicach, datowanego na 3110 ± 110 p.n.e.³³ Jest on uchwytyny natomiast na poziomie

¹⁹ A. Zakościelna, *Mesolithic elements in the Lublin-Volhynian Culture of Painted Pottery in the Lublin Region*, Memoires Archeologiques, Lublin 1985, s. 27–33.

²⁰ J. K. Kozłowski, S. K. Kozłowski, *Epoka kamienia na ziemiach Polski*, Warszawa 1977, s. 285; Balcer, *op. cit.*, s. 124–129.

²¹ Masson W. M., Merpert N. J., red., *Eneolit SSSR*, Moskwa 1982, tabl. XCIV 1, 6, 13.

²² *Ibidem*, s. 258.

²³ *Ibidem*, s. 175.

²⁴ S. Jastrzębski, *Uwagi o chronologii i periodyzacji kultury Cucuteni-Trypole*, APolski, t. 28, z. 1: 1983, tab. 16, s. 128.

²⁵ A. Zakościelna, *Las Stocki, gm. Końskowola, woj. lubelskie*, Sprawozdania z badań terenowych Zakładu Archeologii UMCS i AOBK w Lublinie w 1982 roku, Lublin 1982, s. 5.

²⁶ S. Šiška, *Tiszapolgarska kultura na Slovensku*, Slov. Arch. t. 16, 1: 1968, ryc. 34:24–26, s. 141.

²⁷ *Ibidem*, s. 147.

²⁸ Masson, Merpert, red., *op. cit.*, s. 175; Jastrzębski, *op. cit.*, s. 128.

²⁹ S. Šiška, *op. cit.*, ryc. 14:2.

³⁰ *Ibidem*, tabl. VI: 15–21.

³¹ K. Moskwa, *Pradzieje powiatu rzeszowskiego*, Lublin 1964, ryc. 19.

³² Pozycję chronologiczną osady ID w Strzyżowie, woj. zamojskie, określa dość liczne występowanie ceramiki białą malowanej w towarzystwie silnie zaawansowanego poprzełomowego przemysłu krzemiennego, opartego na dominacji krzemienia wołyńskiego (87,9%).

³³ Kruk, Milisauskas, *op. cit.*, s. 282.

analizy technologii ceramiki. Teza ta tłumaczy również „sarnowski” charakter przedprzełomowego inwentarza krzemiennoego³⁴.

Druga faza osadnictwa na stanowisku 1 łączy się z najliczniejszą grupą zabytków. Jej ramy chronologiczne wyznaczają nawiązania do lepiej rozpoznanych zespołów KPL w Zachodniej Małopolsce oraz związki z kulturą trypolską. Wydaje się, że okres trwania tej fazy nie był zbyt długi zważywszy, że na stanowisku nie zanotowano (nawet w częściach nie przekształconych przez osadnictwo wczesnośredniowieczne) układów stratygraficznych między obiektami KPL.

Do fazy BR II³⁵ nawiązują fragmenty flasz z kryzą (ryc. 13:2, 13, 16:5–7, 8), amfory zdobione plastycznymi „wąsami” u nasady uch (ryc. 9:7, 21:1), puchar z uchami na przejściu brzuśca w szyjkę (ryc. 22:1), fragment amfory zdobionej ornamentem drabinkowym (ryc. 16:17), naczynia zdobione plastyczną linią falistą (ryc. 9:7). Z fazą BR III³⁶ łączą się naczynia zdobione ornamentem zygzaka odbijanego stempelkiem (ryc. 12:12; 16:2; 22:4), grzebykiem (ryc. 22:9), oraz ornament „arkadowy” na naczyniach workowatych (ryc. 17:2, 5, 7, 10). Wpływ kultury trypolskiej zaznacza się udziałem krawędzi ściętych do wewnątrz (ryc. 19:5 i 20:11) oraz zdobnictwa ceramiki sznurem dwudzielnym³⁷ (ryc. 9:11; 10:9; 11:6; 12:6; 13:8; 14:1, 10, 20:3; 21:5, 6, 9; 23:5). W krzemieniarstwie przejawia się on decydującą rolą importowanego surowca wołyńskiego³⁸, obecnością grocików (ryc. 28:17, 18), narzędzi z płaskim retuszem na stronie spodniej (ryc. 29:4, 8, 15; 29:16, 19) oraz być może stosunkowo licznym występowaniem siekier wiórowych i narzędzi z gładzonymi częściami pracującymi (ryc. 28:19; 29:1–3, 6, 7).

Niedługi okres trwania drugiej fazy osadnictwa na stanowisku 1 w Majdanie Nowym stwarza okazję do synchronizacji wpływów trypolskich w KPL (tu: adaptacja zdobnictwa sznurem dwudzielnym i ściętych do wewnątrz krawędzi) z dobrze datowanymi fazami osadnictwa tej kultury w Bronocicach. Przełom faz BR II i BR III datowany jest na okres 2700–2600 p.n.e.³⁹ Najwcześniejszy przejaw adaptacji zdobnictwa sznurem dwudzielnym w Polsce datowany jest na 2760 ± 40 p.n.e.⁴⁰ W Niedźwiedziu materiały odpowiadające fazie BR III i części materiałów z Majdanu Nowego (ryc. 12:12; 15:16; 16:2; 22:4) datowane są na 2765 ± 100 i 2690 ± 190 p.n.e.⁴¹ Znaczny udział elementów nawiązujących do BR II w Majdanie Nowym, w świetle powyższych danych skłania do datowania drugiej fazy tutejszego osadnictwa na okres 2800–2700 p.n.e. Oczywiście wpływy trypolskie należy odnieść również do tego okresu (w Majdanie N.).

Obiekty 14 i 16, z „technologicznie” najmłodszą ceramiką, stanowią zapewne górną granicę tej fazy lub są nieco młodsze. Druga faza osadnictwa w Majdanie Nowym w periodyzacji realnej jest fazą wstępną dyferencjacji (postklasycznej) i wyznacza okres nasycania KPL pierwiastkami obcymi (tu: trypolskimi). W tym sensie jest ona odpowiednikiem fazy BR III w Małopolsce Zachodniej.

Muzeum Okręgowe w Chełmie
oraz

Muzeum Okręgowe w Rzeszowie

³⁴ Por. uwagi A. Kośki, *Udział południowo-wschodnio-europejskich wzorców kulturowych w rozwoju niżowych społeczeństw kultury pucharów lejkowatych*, Poznań 1981, s. 16–18, na temat etapów B1 i B2 w periodyzacji realnej KPL. Koncepcja ta uzasadnia udział elementów janisławickich w procesie transformacji społeczeństw CL-P na obszarze Starowysoczyzn.

³⁵ Kruk, Milisauskas, *op. cit.*, s. 89–92.

³⁶ *Ibidem*, s. 92–94.

³⁷ Kośko, *op. cit.*, s. 99–101.

³⁸ Balcer, *op. cit.*, 187–188.

³⁹ Kruk, Milisauskas, *op. cit.*, s. 101, s. 89–94.

⁴⁰ Kośko, *op. cit.*, s. 101.

⁴¹ B. Burchard, *Ze studiów nad chronologią kultury pucharów lejkowatych w zachodniej części Małopolski*, [w:] *Z badań nad neolitem i wczesną epoką brązu w Małopolsce*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1973, ryc. 1, 2, s. 112, 113.

ANDRZEJ BRONICKI, SŁAWOMIR KADROW

A NEOLITHIC SETTLEMENT AT MAJDAN NOWY, CHELM PROVINCE

The Majdan Nowy site is located on a high elevation edge, above the unnamed little river floodplain — a tributary of the Wojsławka (50° 54' 00" N latitude, 23° 35' 30" E longitude). It has a total area of about 2 ha or a little more. This site has a marked topographical exposure and rises 35 m above the bottom of the valley. It is characterized by natural defences and represents a typical sample of the Funnel Beaker Culture (FBC) settlement pattern on the SE Poland loess uplands. It is a chalk hummock, covered by loess. Numerous valleys and gorges constitute a varying set of geomorphological forms with relative heights up to 100 m. The Neolithic settlement was considerably transformed by later cultural layers from Early Bronze period and Middle Ages particularly. During three research seasons, 3 201 pottery fragments 734 flint artifacts were excavated.

Applying of the „technological dating”, approach, as the basic research implement proved that quantity and quality of admixture in ceramics temper clearly show some developing trends in the chronological arrangement. This kind of the ceramics analysis completed by the stylistic consideration proved their three-phase differentiation. The flint assemblages correspond with them.

The first phase represents a Polgar-like cultural group, probably in the stage of cultural transformation under the influences of early FBC. The second phase is represented by the „post-classical” phase of FBC, which is marked by distinct influences of Trypole culture and corresponds with BR II and BR III in the West Małopolska. The latest phase can be distinguished only on the basis of the technological dating.

Translated by Sławomir Kadrow

THE MOUND AT MILDEN HOLLOW, ONTARIO

A NEOLITHIC SETTLEMENT AT MILDEN HOLLOW, ONTARIO

The Milden Hollow site is located on a small elevation east of the road which runs north-south through the site. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch.

The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch.

The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch.

UNIVERSITY OF TORONTO
 DEPARTMENT OF ANTHROPOLOGY
 100 ST. GEORGE STREET, TORONTO, CANADA

- 1. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch.
- 2. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch.
- 3. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch.
- 4. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch.
- 5. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch.
- 6. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch.
- 7. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch.
- 8. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch.
- 9. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch.
- 10. The site is situated on a slight rise in the ground, and is bounded on the east by a shallow ditch.